

Kontanthjælp og økonomiske incitamenter

En analyse af ikke-arbejdsmarkedsparate kontanthjælpsmodtageres holdning til virkningen af økonomiske incitamenter

Lena Gjerløv Jensen
Speciale, Kandidatuddannelsen i Socialt Arbejde, Aalborg Universitet
November 2013

Vejleder: Søren Peter Olesen
Anslag: 176.558

Indhold

Forord.....	4
English summary	5
1.1 Indledning og problemfelt	7
1.2 Problemformulering.....	10
1.3 Præcisering af problemformuleringen.....	10
2.1 Specialets opbygning og metodiske overvejelse	12
2.2 Speciale overvejelser	12
2.3 Metode.....	13
2.4 Kvantitative data	14
2.4.1 Registeroplysninger	14
2.4.2 Metodiske overvejelser i forbindelse med spørgeskemaundersøgelse	14
2.4.3 Spørgeskemaet	17
2.5 Kvalitative data.....	19
2.6 Metodekombination	23
3.1 Empiri og eksisterende forskning.....	26
3.2 Præsentation af deltagende kommuner sammenholdt med resten af landet	26
3.3 Lovgivning	30
3.4 Tidligere undersøgelser.....	32
3.4.1 Forskning vedrørende økonomiske incitamenter.....	32
3.4.2 Opsummering.....	36
4.1 Teori	38
4.2 Anskuelsen af økonomiske incitamenters virkning	38
4.3 Pierre Bourdieu	40
4.3.1 Habitus	40

4.3.2 Symbolsk vold	41
4.4 Holdningsteori.....	43
4.4.1 Holdningskomponenter	43
5.1 Analyse	45
5.2 Præsentation samt analyse af spørgeskemadata	45
5.2.1 Opsummering.....	51
5.3 Præsentation samt analyse af interviewdata	53
5.3.1 Opsummering.....	67
5.4 Diskussion af undersøgelsens resultater	68
6.1 Konklusion.....	70
Litteraturliste	77
Appendiks.....	80
A1: Spørgeskema.....	80
Figur A2: Antal respondenter fordelt efter køn	82
Figur A3: Antal respondenter fordelt efter alder.....	82
Figur A4: Antal respondenter fordelt efter ydelsens varighed	83
Figur A5: Antal respondenter fordelt efter væsentligste årsag til modtagelse af kontanthjælpsydelsen, udover ledighed	83
A5: Interviewguide.....	84

Forord

Dette speciale og dets emne, økonomiske incitamenter i forhold til ikke-arbejdsmarkedssparate kontanthjælpsmodtagere, er først og fremmest valgt på baggrund af en personlig interesse for beskæftigelsesområdet og områdets mange politiske udfordringer. Dernæst er det valgt ud fra dets aktualitet, som eksemplificeres ved den nyligt vedtagende kontanthjælpsreform. Specialets metodiske valg, hvor jeg kombinerer en kvantitativt og en kvalitativ tilgang, er funderet med baggrund i et ønske om at opnå teknikker, primært inden for det kvantitative område, idet det vurderes som en prioriteret egenskab i erhvervslivet. Personligt finder jeg dog en kombineret forskningstilgang interessant, og da materialet lagde op til det, synes det oplagt at lave en kombineret undersøgelse.

Specialet har været udfordret i forhold til at finde respondenter i og med, at det ikke har været muligt at formidle kontakt til ikke-arbejdsmarkedssparate kontanthjælpsmodtagere uden positive tilsagn fra jobcentre. Denne, for mig tilfældige selektion, har selvsagt sat visse begrænsninger for specialet, ligesom tid og egne ressourcer naturligvis også har været begrænsede. Specialets sigte er dog, at bidrage med kvalificerede sandsynligheder, til den beskæftigelsesrettede diskussion, hvorfor antallet af involverede ikke synes kritisk i denne henseende.

Det samlede empiriske grundlag bygger på 27 spørgeskemaer samt tre interviews. Indsamlingen er fordelt på to kommuner.

Jeg vil gerne rette en stor tak til de deltagende jobcentre samt de respondenter, der har besvaret spørgeskemaet og stillet op til interview. Jeg vil endvidere gerne rette en tak til min vejleder Søren Peter Olesen samt Dorte Caswell for faglig sparring.

God læselyst!

Lena Gjerløv Jensen

Stud. Cand. Soc., Aalborg Universitet

English summary

The purpose of this master's thesis is to investigate the position of social security recipients toward the effects of economic incentives. On the one hand, an employment policy, that increasingly uses activation and sanctions as motivators, may prove effective in getting recipients of social security into employment. On the other hand, however, it could be that economic sanctions, for example, have the opposite effect. If recipients of social security find themselves in a particular vulnerable position, struggling with severe personal problems in addition to unemployment, sanctioning them may have the unintended effect of pushing them further away from the labour market. Furthermore, as the majority of recipients of social security face medical and/or socioeconomic problems, and often lack appropriate educational skills, it might be somewhat misleading to refer to unemployment as a self-imposed position.

Investigating the above questions, this thesis uses a mixed method design, including both a questionnaire survey and personal interviews. While this method design may be subject to some critique, this thesis argues that combining two methods of data collecting has the advantage of the two methods complementing each other, partly offsetting individual weaknesses.

The empirical data is analysed based on rational choice theory and Bourdieu's practical theory, respectively.

First, the questionnaire survey reveals a possible unexploited labour potential among social security recipients, as the majority of respondents reply that they are capable of working a minimum of six hours per week. These potential working hours might be realized through an increasingly strict policy on economic incentives to work for social security recipients. Supporting this hypothesis, only four out of 27 respondents claim unwilling (or unable) to work beyond their self-reported ability to work, if, however, their economic situation compelled them to do so. Most respondents emphasize, however, that they would be forced to do so at the expense of their health. Hence, the effect of economic incentives on the labour supply might be rather short-sighted for this.

Second, interviews of three respondents elaborate on the above tendencies. All interviewees point to the health risk of a potential work overload. More interestingly, they all claim that their medical situation retains them in unemployment despite clear economic incentives to reemploy

themselves. This questions the potential effect of economic incentives. However, they also mention the frustration of a tight economy. Moreover, they indicate that they and/or their spouses have economic considerations on whether employment does pay or not. These interpretations contradict the above, suggesting that rational economic considerations are overshadowing a moral obligation to provide themselves.

Third, a final interesting interpretation from these interviews is that the interviewees generally mention problems of lacking flexibility in the labour market (and activation system) to incorporate people who cannot offer a stable labour. Similarly, they point to lacking individualization in the system and counselling, which in their opinion might have helped them to move out of the social security system more quickly.

Finally, this master's thesis concludes that based on social security recipients' perception of economic incentives, several system improvements might prove efficient. Firstly, a greater flexibility in working hours, attendance to meetings, and absenteeism is worth considering. Moreover, and early individualized counselling and casework might shorten the reemployment process as well.

Kapitel 1

1.1 Indledning og problemfelt

Dette speciale er skrevet på Kandidatuddannelsen i Socialt Arbejde og valg af emne og interesseområde, skal forstås ud fra dette felt. Derudover så er det en personlig interesse og nysgerrighed for beskæftigelsesområdet, dets sammensætning og anskuelsesmåde, der har været afgørende som motivation for mit valg af emne.

Beskæftigelsesområdet har igennem de sidste årtier været igennem en forandringsproces, hvor fokus i højere og højere grad er gået fra en passiv til en aktiv beskæftigelsespolitik. Et skifte, der har fulgt internationale tendenser. Beskæftigelsespolitikken har bevæget sig over i retningen af det, der kan kaldes et *work first* regime (Caswell & Høybye-Mortensen 2011), hvor fokuset i en dansk kontekst primært er på aktivering, rådighedsforpligtigelser og sanktionering. Beskæftigelsespolitikken, som er styrende for den gældende lovgivning på området, har således også været under forandring de seneste år i takt med dette skifte. Seneste skud på stammen er udspillet¹ til en ny kontanthjælpsreform "Alle kan gøre nytte" (Regeringen 2013), hvor fokus igen er skærpet i forhold til at gøre ydelsen til en *ikke* passiv ydelse og derved generere modtagerne i enten uddannelse eller arbejde. Som reformtitlen indikerer, er grundtanken, at alle kan og skal gøre nytte.

I en klassisk forstand, er der to distinkte grundopfattelser af, hvordan velfærd kan anskues, alt efter hvilken menneskelig grundopfattelse man beror på. De to måder at anskue sin grundopfattelse på stammer fra henholdsvis nytte- og behovsteorien. I nytteteorien anskues mennesket som et egoistisk, selvcentreret og hedonistisk menneske. Drivkræften er således at undgå smerte og i stedet tilfredsstille sine lyster. Arbejdsløshed er selvvalgt. Det er et rationelt foretaget valg om, at det ikke kan betale sig at arbejde (Jensen 2005: 17-18). Den behovsorienterede opfattelse derimod ser mennesket som et socialt væsen, hvis udvikling sker i et socialt samspil. Mennesket er altruistisk og vil gerne andre mennesker, arbejdsløshed er ikke selvvalgt og skal som følge heraf kompenseres (ibid.: 19-20). Ifølge Per H. Jensen er disse to forskellige anskuelsesmåder ikke logisk forenelige og lader sig således ikke mikse (Jensen 2005:

¹ Reformen er efter påbegyndelsen af specialet blevet vedtaget

21). Dette til trods synes motiverne til fortsatte ændringer inden for beskæftigelsesområdet dog til tider uklare og differentieret i den politiske debat. Der synes at være delvist ideologiske uenigheder imellem partierne om, hvad det overvejende argument for at lave en kontanthjælpsreform er. Der er de, der mener, at reformen skal tjene til at øge kontanthjælpsmodtagernes incitament til selvforsørgelse og dermed øge arbejdsudbuddet. Omvendt begrundes andre hovedsageligt reformbehovet med, at det er en nødvendig spareøvelse. Endelig er der modstandere af reformen, som mener, at det er en både unødvendig og urimelig spareøvelse, der ikke vil have en effekt på kontanthjælpsmodtagernes arbejdsmarkedsdeltagelse. Uanset begrundelserne bag, så synes incitamentsstrukturen at skinne igennem (fortsat fokus på skærpede sanktionsregler, indførelse af nyttejob mv.) og at være et tilbagevendende diskussionsemne. En diskussion, der ligger sig op af en nytteteoretisk optik, med et mantra om, at det skal kunne betale sig at arbejde.

Hvis der ses på sammensætningen af kontanthjælpsmodtagere, så er 70 pct. (Skipper 2011) af disse kategoriseret som ikke-arbejdsmarkedsparete. Majoriteten af disse mennesker har altså problemer ud over ledighed. Problemer, der helbredsmæssigt omfatter både det fysiske og psykiske, men ligeledes lav grad af uddannelse, sociale og økonomiske problemer. At der for flere af kontanthjælpsmodtagerne vil være tale om komplekse problemstillinger, gør det interessant at undersøge, hvorvidt der reelt er tale om et valg for denne gruppe. Dette er netop grundtanken i en nytteteoretisk optik, og det er en forudsætning for, at denne gruppe kan/vil påvirkes i ønsket retning fra en politisk tilgang præget af økonomiske incitamenter. Sigtet med dette speciale er således at undersøge, hvilke holdninger de ikke-arbejdsmarkedsparete kontanthjælpsmodtagere har til virkningen af en økonomisk incitamentspræget politik.

Der er et forskningsmæssigt belæg for at antage, at brugen af økonomiske incitamenter har en effekt. Dette kan der blandt andet peges på, igennem studier vedrørende forkortelse af dagpengeperioden (KRAKA 2013) samt i forhold til, at stigmatisering og økonomisk nød har en positiv effekt på søgeintensiteten, hvorimod høj grad af trivsel har en negativ effekt herpå (Clement & Goul Andersen 2006:17). Men i forhold til at studere virkningen af økonomiske incitamenter hos ikke-arbejdsmarkedsparete kontanthjælpsmodtagere er det problematisk, at

hovedparten af disse studier fokuserer på effekten hos personer med ledighed som eneste problem. Yderligere peger undersøgelsesresultaterne i retningen af, at den største effekt er at finde hos ressourcestærke korttidsledige. Vendes blikket mod kontanthjælpsområdet, estimerer Skipper (2011), at majoriteten (70 pct.) af kontanthjælpsmodtagerne er vurderet ikke-arbejdsmarkedspare, og de er således karakteriseret ved at have problemer ud over ledighed. Hvis der ses nærmere på sammensætningen af gruppen af ikke-arbejdsmarkedspare kontanthjælpsmodtagere, vurderes gruppen på baggrund af indberettede sagsbehandlervurderinger at have helbredsmæssige problemer i en sådan grad, at det for henholdsvis 8 og 9 ud 10² vurderes at stå i vejen for beskæftigelse (ibid.). Endvidere vurderes 60 pct. at have manglende praktiske og faglige kompetencer, mens cirka halvdelen vurderes at have manglende personlige kompetencer. På det socioøkonomiske område har 70 pct. af de ikke-arbejdsmarkedspare folkeskolen som den højeste gennemførte uddannelse. Gennemsnitsalderen er 40 år, men dette til trods er den gennemsnitlige erhvervserfaring blot fire år (ibid.:7). Andelen fordelt på køn er henholdsvis 54 pct. kvinder og 46 pct. mænd (Danmarks Statistik 2011: 73). Ud over helbreds- og uddannelsesmæssige barrierer beskrives gruppen i større eller mindre omfang at være berørt af social utilpassestet, gældsstiftelse, boligproblemer samt familiemæssige problemer (Rosdahl & Petersen 2006: 8-9). At gruppen af ikke-arbejdsmarkedspare i høj grad er befæstet med komplekse problemstillinger ud over ledighed, rejser for undertegnede et spørgsmål om, hvorvidt det synes rimeligt at antage, at den typiske kontanthjælpsmodtager ved brug af en nytteteoretisk logik afspejlet i økonomiske incitamenter, skærpede rådighedsforpligtigelser og øget fokus på sanktioner, kan bruges som middel til at få denne gruppe i beskæftigelse? Endvidere, er det muligt at tale om et valg for denne gruppe af modtagere?

Nærværende speciale vil belyse ovenstående aktuelle spørgsmål ved at undersøge, hvilke holdninger de ikke-arbejdsmarkedspare³ kontanthjælpsmodtagere selv har til virkningen af økonomiske incitamenter. Formålet er således at undersøge, hvorvidt øgede økonomiske

² 8 ud af 10 i den daværende match gruppe 4 og 9 ud af 10 i den daværende match gruppe 5

³ Benævnelsen ikke-arbejdsmarkedspare er bibeholdt, da specialets respondenter har været kategoriseret som sådan, under indsamlingen af empirien.

incitament, ud fra en kontanthjælpsmodtagersynsvinkel, kan forvente at bringe denne gruppe tættere på arbejdsmarkedet.

Den eksisterende empiri på området har ikke vist entydige konklusioner og vurderes underbelyst jf. endvidere afsnit 3.4, hvorfor yderligere undersøgelser synes nødvendige.

Der ønskes således at rejses følgende problemstilling i specialet:

1.2 Problemformulering

Hvilke holdninger har de ikke-arbejdsmarkedssparate kontanthjælpsmodtagere til virkningen af økonomiske incitament i forhold til deres arbejdsmarkedsdeltagelse?

1.3 Præcisering af problemformuleringen

Jeg tager i specialet udgangspunkt i den nytteteoretiske optik, hvor forestillingen om, at mennesket agerer ud fra rationelle nyttebetragtninger, er gældende. Sigtet er dog, ud fra et aktør-perspektiv, at sandsynliggøre, hvorvidt de implicerede rent faktisk følger ovenstående logik. Med problemformuleringen ønsker jeg således at fokusere på, hvilke holdninger modtagerne selv har til virkningerne af en incitamentspræget politik. Et centralt begreb i specialet er således ordet holdninger. Definitionsmæssigt er der bred forskel på, hvad en holdning er, og hvilket der karakteriserer en sådan. Dels er der uoverensstemmelser i forhold til hvilke komponenter en holdning indeholder, og dels hvorvidt holdninger genkaldes eller udelukkende er situationsbestemte. Dette speciale vil tage udgangspunkt i en socialpsykologisk definition, der vægter, at holdninger er indlejrede og umiddelbare tilgængelige:

”En holdning er en mental og neural parathedstilstand, som er blevet til gennem livserfaringer og som udøver en dynamisk og dirigerende indflydelse på reaktioner over for alle de objekter og situationer, som det forholder sig til” (Katzenelson 1994:154).

At holdninger er indlejrede og tilgængelige i hukommelsen, ses som en essentiel opfattelse for dette speciales metode, idet de hermed også er delvist målbare og mulige at indfange. Den valgte definition vægter endvidere også, at holdninger har en dirigerende betydning, hvorfor det kan forventes, at individer vil handle i givne situationer, på baggrund af deres holdninger.

Som udgangspunkt, synes der at være to overordnede mulige scenarier, der kan gøre sig gældende. Modtagerne kan som følge af forringede vilkår intensivere deres jobsøgning. Eller de kan leve med forringelserne. Jeg ønsker i dette projekt at fokusere på ovenstående to scenarier, og at undersøge ud fra borgerne selv, hvilket valg, hvis muligt at snakke om et sådant, der er mest sandsynlig. Hertil kommer, at jeg foruden virkning i forhold til arbejdsmarkedsdeltagelse også ønsker at afdække eventuelle konsekvenser og følgevirkninger for kontanthjælpsmodtagerne af en politik med fokus på økonomiske incitamenter.

Mit afsæt for at nærme mig en eller flere mulige forklaringer på disse spørgsmål, vil således helt og holdent basere sig på de ikke-arbejdsmarkedsparate⁴ kontanthjælpsmodtageres holdninger til ovenstående spørgsmål. Den indhentede empiri kommer altså udelukkende til at fokusere på kontanthjælpsmodtagerne og ikke for eksempel socialrådgivere og politikere. Jeg udelukker således også de arbejdsmarkedsparate kontanthjælpsmodtagere samt andre modtagere af offentlige forsørgelsesydelse. Jeg har valgt den pågældende gruppe med baggrund i, at det er denne gruppe, der udgør majoriteten af kontanthjælpsmodtagere, jf. afsnit 1.1. Det synes ligeledes sandsynligt, at denne gruppe af kontanthjælpsmodtagere vil rammes hårdere af økonomiske stramninger end de arbejdsmarkedsparate i og med, at netop denne gruppe har problemer ud over ledighed. En eventuel problematisering af den økonomisk incitamentsprægede politik, vurderes derfor især relevant i forhold til denne gruppe.

Specialets indsamlede empiri vil bestå af spørgeskemaer indhentet fra tre jobcentre fordelt på to kommuner. Dette suppleres med interviews af tre informanter. At undersøgelsen ikke foretages fordelt på flere kommuner end tilfældet er sætter sine begrænsninger i forhold til opgavens generaliserbarhed. Denne problematik og specialets øvrige bias diskuteres dog andet steds, for uddybning jf. derfor afsnit 2.2. Det havde naturligvis været ønskeværdigt med endnu flere deltagende jobcentre. Dette har dog ikke været muligt grundet en kombination af tidspres hos undertegnede samt jobcentrenes manglende velvilje til deltagelse med begrundelse om travlhed.

Til trods herfor, er det givetvis nødvendigt at lade specialets analyser bygge på den antagelse, at de metodemæssige krav er opfyldt, således analyser kan sammenholdes med og diskuteres op imod den eksisterende forskning.

⁴ De ikke-arbejdsmarkedsparate kontanthjælpsmodtagere er i skrivende stund kategoriseret som matchgruppe 2 og 3.

Kapitel 2

2.1 Specialets opbygning og metodiske overvejelse

I dette kapitel præsenteres specialets opbygning, hvor under kapitlernes indhold præsenteres. Herudover præsenteres specialets metodiske overvejelser.

2.2 Speciale overvejelser

I specialet ønsker jeg at undersøge, hvilke holdninger de ikke-arbejdsmarkedspare kontanthjælpsmodtagere har til brugen af økonomiske incitamenter, og virkningen heraf i forhold til deres arbejdsmarkedsdeltagelse. Hermed underforstået subjektivt at undersøge, hvorvidt en strammere økonomisk incitamentspolitik kan forventes at have en effekt på antallet af ikke-arbejdsmarkedspare kontanthjælpsmodtagere, eller om en sådan politik kan forventes at skabe yderligere problemer for en i forvejen udsat gruppe. Disse tanker er præsenteret i specialets kapitel 1. De resterende kapitlers opgave er at bidrage til besvarelse af ovenstående problemformulering. Hvilken viden, de enkelte kapitler skal bidrage med, gennemgås i nedenstående.

Her i specialets kapitel 2 præsenteres, ud over opbygningen, specialets metodiske overvejelser. Metodisk bygger specialet både på en kvantitativ og en kvalitativ tilgang, som forenes i et mixed methods design. De kvantitative overvejelser vedrører spørgeskemaets udformning, og de kvalitative omhandler indsamling af interviews. Indsamlingen af empirien vil foregå adskilt og kronologisk. Spørgeskemaundersøgelsen finder således sted først, og analysen heraf bliver således afgørende for, hvorledes interviewguiden for de kvalitative interviews bliver udformet. Specialets indsamling af data samt analyse heraf bærer selvsagt præg af, at de har rod i hver deres metodiske tilgang. Udfordringerne, fordelene og ulemperne herved, præsenteres i et samlet afsnit.

Kapitel 3 indeholder først en præsentation af specialets to deltagende kommuner. Præsentationen foretages ud fra statistiske kendetegn. Kommunernes data sammenholdes henholdsvis med hinanden og med landsgennemsnittet. Dette gøres for at synliggøre eventuelle specifikke karakteristika og kommunernes grad af sammenlignelighed.

Efter dette afsnit følger et afsnit omhandlende beskæftigelsesområdet og områdets politiske ændringer i hovedtræk igennem de sidste 20 år. Dette for at udpege, hvor og i hvilken grad økonomiske incitamenter har spillet en rolle inden for beskæftigelsesområdet. Formålet med dette afsnit er yderligere at skitsere den historiske samt nuværende kontekst for beskæftigelsesområdet.

Herefter følger et afsnit, hvori allerede eksisterende og relaterende forskning præsenteres. Dette med det formål, at specialets resultater kan sammenlignes hermed. Dette gøres dels med henblik på at klargøre, hvorledes der bidrages med ny viden, og dels for at understøtte specialets analyser.

Efterfølgende, og som sidste beskrivende afsnit, præsenteres den teori, som empirien analyseres med afsæt i. Der tages her udgangspunkt i den indledende nytteteoretiske grundopfattelse, som knyttes til rational choice teorien. Som modspil til den rationelle logik inddrages Bourdieu og begreberne habitus og symbolsk vold. Ydermere præsenteres det afsæt i holdningsteorien, som informanternes udsagn analyseres ud fra.

I kapitel 4 præsenteres analysen, som består af to dele. I den første del præsenteres og analyseres spørgeskema besvarelserne. Herefter præsenteres og analyseres de transskriberede interviews. Begge analyser knyttes sammen med teori og eksisterende forskning.

Kapitlet afsluttes med en diskussion, hvor analysens fund diskuteres ud fra de teoretiske bidrag, og sættes i forhold til konteksten for det sociale arbejde.

Kapitel 5 består af konklusionen, hvor opgavens samlede resultater gennemgås.

2.3 Metode

I dette afsnit præsenteres de metodiske tilgange til indsamlingen af empiri, henholdsvis undersøgelsens kvantitative del i form af brug af registeroplysninger samt spørgeskemaundersøgelsen efterfulgt af de kvalitative overvejelser i forbindelse med interviewene. Kombinationen af de kvantitative og de kvalitative data, sker i et mixed methods design, og metode afsnittet vil således afslutningsvis præsentere tanker herom.

2.4 Kvantitative data

Først præsenteres de anvendte registeroplysninger efterfulgt af de metodiske overvejelser vedrørende udformning og indsamling af spørgeskemadata.

2.4.1 Registeroplysninger

Jeg anvender tal fra jobindsats.dk til at lave en statistisk beskrivelse af de kommuner, der deltager i spørgeskemaundersøgelsen. Jobindsats.dk er en hjemmeside under arbejdsmarkedsstyrelsen, og den bygger på tal fra Danmarks Statistik samt de kommunale økonomi- og sagsbehandlingssystemer. Disse data muliggør en direkte sammenligning af kommuner og regioner, herunder sammenligning af sammensætningen af gruppen af kontanthjælpsmodtagere samt kommunens eller regionens brug af arbejdsmarkedspolitiske redskaber. Data for de to deltagende kommuner sammenlignes både med hinanden og med lands- og regionsgennemsnittene, jf. afsnit 3.1.

Dette beskrivende statistiske afsnit medtages, da det, i tråd med kravene til en kvantitativ metode, skal synliggøres, hvorledes kendetegnene ved de deltagende kommuner, kan sammenlignes med andre kommuner. Velvidende, at specialets egne indhentede spørgeskema data ikke opfylder kravene om repræsentativitet, grundet hovedsaglige størrelsesorden og spredning blandt respondenterne, forsøges retningslinjerne for den kvantitativmetodiske tankegang at forfølges.

2.4.2 Metodiske overvejelser i forbindelse med spørgeskemaundersøgelse

Spørgeskemaet har til formål at belyse, hvilke holdninger de ikke-arbejdsmarkedsparate kontanthjælpsmodtagere har til brugen af økonomiske incitamenter. Det er således modtagernes egen vurdering af spørgsmålet, jeg ønsker at indfange. Hertil vil jeg anvende en kvantitativ tilgang i form af en surveyundersøgelse rettet mod de ikke-arbejdsmarkedsparate kontanthjælpsmodtagere. Valget om at indsamle empiri via spørgeskema, vurderes at generere visse fordele i og med, at jeg undersøger et potentielt tabuiseret emne. Sandsynligheden for troværdige svar, kan derfor vurderes højere, når de gives skriftligt og anonymiseret frem for personlige interviews (Bjerg & Villadsen 2006: 39). Eksempler herpå er spørgsmål, der berører villighed kontra evne til at arbejde og dermed behandler den forventede effekt af økonomiske incitamenter. Udover behovet for anonymisering, skal spørgeskemaet hjælpe til at opnå et overordnet, generelt indblik i kontanthjælpsmodtagernes holdning.

Empirien vil blive indsamlet i tre forskellige jobcentre, hvoraf de to af jobcentrene hører til den samme kommune. Jeg har i alt kontaktet syv jobcentre, hvoraf de tre således har indvilliget i at formidle spørgeskemaerne. Af de resterende fire meldte et jobcenter aldrig tilbage, mens de tre andre meldte fra grundet travlhed. Jobcenterlederne er kontaktet per mail og et af centrene har sagt ja uden forbehold, og de to andre har stillet krav om, at de ønskede at læse spørgeskemaet igennem før udlevering til borgerne. Endeligt har en af lederne pointeret, at de ikke ønsker at deltage, såfremt spørgsmålene går på de enkelte sagsbehandlere og deres samarbejde med borgerne.

I forhold til de krav som to af jobcentrene har stillet, så er det ikke krav, der umiddelbart vurderes at få indflydelse på undersøgelsen. Spørgsmålene kommer til at omhandle hypotetiske spørgsmål vedrørende ydelsens størrelse, samt hvilke personlige konsekvenser denne eventuelt kan medføre. Spørgsmålene kommer således ikke til at omhandle den individuelle kontakt imellem borger og socialrådgiver. Hvad angår kravet om, at jobcentrene må læse spørgeskemaet igennem, så synes dette kun som et naturligt led i og med, at det bliver det pågældende sted, som skal udlevere skemaerne og således også dem, der kommer til at stå til rådighed såfremt der opstår spørgsmål fra borgernes side. Der kan dog problematiseres ved, at det er rådgiverne, der udleverer og indsamler spørgeskemaerne. Det kan ikke udelukkes, at kontanthjælpsmodtagerne, som konsekvens heraf, nedtoner egen arbejdsduelighed. For at imødekomme denne eventuelle frygt, er det pointeret i spørgeskemaet, at formålet ikke er at tjene til en ændret arbejdsgang i det lokale jobcenter. Analysens resultater, skal dog læses med ovenstående forbehold for øje. Spørgeskemaet kan ses i sin fulde længde i Appendiks jf. punkt A1.

Spørgeskemaundersøgelsen foretages som en tværsnitsundersøgelse, hvor populationen er de ikke-arbejdsmarkedssparate kontanthjælpsmodtagere. Respondenterne udvælges ved tilfældig selektion. Dette forstået på den måde, at spørgeskemaerne uddeles til de sagsbehandlere, der er ansat i de pågældende jobcentres kontanthjælpsafdeling. De uddeler spørgeskemaerne i forbindelse med de lovpligtige samtaler, der afholdes i perioden, hvor undersøgelsen foretages. De deltagende informanter forventes således potentielt at være repræsentative for gruppen af ikke-arbejdsmarkedssparate kontanthjælpsmodtagere i de pågældende kommuner, hvorimod andelen af svar *ikke* er repræsentative, da størrelsesordenen af undersøgelsen ikke står mål

hermed, samt at deltagelse naturligvis er frivillig. Dette er problematisk, hvis visse grupper er mere tilbøjelig til at svare end andre. For eksempel er det kendt, at flere borgere, der er kategoriseret som ikke-arbejdsmarkedsparate, har både skrive- og læsevanskeligheder. Det er således muligt, at denne gruppe i højere grad vil udelade at svare. Borgere, der har skrive- og læsevanskeligheder, kan eventuelt forventes at have et lavere uddannelsesniveau, og derfor have svært ved at finde arbejde, uanset økonomiske sanktioner eller ej. Der kan således opstå bias i besvarelsene, hvis denne eller andre grupper er underrepræsenteret. Men at disse borgere skulle have flere fællestræk, eksempelvis højere grad af psykiske eller fysiske problemer ud over ledighed, synes ikke sandsynligt, hvorfor det ikke forventes at have nogen afgørende negativ effekt på empiriens repræsentation. Men generelt kan det forestilles, at det vil være de svageste borgere, som vil have sværest ved at overskue at svare og derfor frabeder sig at deltage. Dette er dog hypotetiske spekulationer og ud over alder, køn, primær modtagelsesårsag og ydelsens varighed vides der intet om respondenternes baggrund.

Derudover er det en væsentlig risiko, at respondenterne enten opfatter nogle svar som mere "rigtige" end andre og lader dette påvirke deres besvarelse. Ligeledes er det muligt, at de ikke vil give udtryk for bestemte holdninger, da de måske frygter, at det vil påvirke deres situation. Eksempelvis kunne man forestille sig, at det kan være vanskeligt for enkelte kontanthjælpsmodtagere at erklære sig enig i påstande om økonomiske sanktioners effekt, da det i så fald kan tolkes som en selverkendelse af, at vedkommende er selvforskyldt i sin situation og ville være i stand til at finde og påtage sig et arbejde, hvis det virkelig gjaldt. Det er vigtigt, at de indsamlede besvarelser analyseres med sådanne forbehold for øje. Det pointeres dog i informationsmaterialet vedrørende spørgeskemaet, at besvarelsene er anonyme, og at formålet ikke er en ændring i den kommunale praksis. Det er dog altid en risiko, hvorvidt respondenterne dog rent faktisk læser og forstår denne tekst. Ydermere påhviler dette en troværdighed om, at rådgiverne som udleverer og indsamler spørgeskemaerne, rent faktisk *ikke* læser besvarelsene igennem. Det er ikke muligt at undersøge, hvorvidt dette rent faktisk sker, og modtagerne kan, som tidligere nævnt, således have en naturlig skepsis i denne retning.

Spørgeskemaerne udleveres i en uge, og svarprocenten udregnes efter ugens udløb, når de besvarede spørgeskemaskemaer er indsamlet (jobcentrene oplyser hvor mange personer, der ikke har ønsket at deltage).

2.4.3 Spørgeskemaet

For at øge undersøgelsens reliabilitet, skal spørgsmålene udelukke det, der kaldes "støj" (Bjerg & Villadsen 2006: 40-42). Støj betegner muligheden for, at det, der undersøges, ikke er reliabelt. For at øge reliabiliteten og udelukke "støjen", vil jeg så vidt muligt opstille spørgsmålene i spørgeskemaet således, at flere af spørgsmålene spørger til det samme, men i varierede formuleringer. Dette kan være med til at sikre rigtigheden af svarene, såfremt der svares enslydende på tværs af spørgsmålene. "Støjen" udelukkes, hvis personen gentagne gange svarer i samme retning, hvormed reliabiliteten øges. Flere indikatorer på samme spørgsmål, udelukker således altså eventuel "støj". Det har dog i praksis vist sig svært at efterleve dette kriterium, da det er i krambolage med et andet ønske om, at spørgeskemaet ikke bør overstige én side. Sidstnævnte er af hensyn til svarprocenten og pålideligheden af de svar, der afgives. Hvis det er for tidskrævende at udfylde spørgeskemaet, er der en risiko for, at respondenterne enten undlader at svare eller svarer upræcist. Dette uddybes i det efterfølgende.

At validitetssikre spørgeskemaundersøgelsen handler om, hvorvidt *"man kan evaluere skalaen op i mod noget andet end skalaen i sig selv"* (Bjerg og Villadsen 2006: 42). Dette bliver dog vanskeligt, fordi det ikke er muligt at lave en fysisk måling af respondenternes holdning på samme måde, som det for eksempel ville være muligt at sammenholde spørgeskemadata vedrørende stress med en medicinsk måling. En lav validitet kommer for dette speciale til at betyde, at undersøgelsens resultater er begrænset af, hvorvidt folk rent faktisk svarer det, de mener og ikke svarer ud fra en ide om "rigtige" og "forkerte" svar, jf. ovenstående diskussion. Derefter begrænses resultaternes anvendelighed yderligere af, i hvilket omfang respondenterne rent faktisk ville agere i overensstemmelse med de holdninger, de giver udtryk for, jf. dog afsnit 4.4 vedrørende holdninger.

Dataene i dette speciale vil blive behandlet ud fra den deskriptive statistik, og jeg vil således analysere og konkludere ud fra datas umiddelbare form (Clement og Ingemann 2007: 7-8). Af samme grund anvendes ej heller SPSS eller lignende statistikprogrammer.

Som måleniveau i spørgeskemaet vil jeg hovedsageligt anvende en ordinalskala. Ordinalskalaen er kendetegnet ved at være en kvalitativ variabel, som kan rangordne værdier. Ordinalskalaen kan anvendes til at undersøge holdningsspørgsmål, hvor respondentens grad af enighed eller uenighed kan måles (ibid:15-18), hvilket ligger til grund for valget af netop dette måleniveau. En kritik af dette måleniveau kan rettes mod, at det ikke er muligt at sige noget om den præcise afstand i mellem svarkategorierne.

Som tidligere nævnt udleveres spørgeskemaerne i papirform, og de udleveres i forbindelse med en samtale i pågældendes tilknyttede jobcenter. Det kunne synes fordelagtigt, såfremt spørgeskemaerne blev besvaret elektronisk, da dette ikke blot ville være praktisk i forhold til at behandle data, men også ville gøre det muligt at nå ud til et større antal kontanthjælpsmodtagere. Det har dog ikke været muligt at kontakte respondenterne på denne måde, hvorfor dette naturligt er fravalgt. I udarbejdelsen af spørgeskemaerne ligges hovedvægten på, at spørgsmålene skal være let forståelige, overskuelige og hurtigt at besvare med henblik på at maksimere svarprocenten. Spørgeskemaet kommer derfor kun til at fylde en enkelt side. En stor udfordring består således i, at spørgeskemaet er entydigt, hurtigt at udfylde og forståeligt samtidig med, at jeg opnår tilstrækkelig information. En væsentlig prioritering, jeg derfor har gjort i forhold til udformningen af spørgeskemaet, har således været, at det ikke måtte blive for langt og derfor højest måtte fylde en side. En bekymring er gået på, at det ikke skulle virke uoverskueligt, og respondenterne derfor skulle opgive fra starten af.

En anden væsentlig overvejelse har gået på selve udformningen af spørgsmålene. Det er her yderst væsentligt at være opmærksom på risikoen for ledende spørgsmål, og tidligere studier viser (Olsen 2008: 93), at selve ordvalget er af væsentlig karakter for udfaldet af svarene. Jeg har dog ikke haft mulighed for at lave et pilotprojekt, hvor spørgeskemaet blev testet igennem og efterfølgende korrigeret. Jeg har dog konstrueret en egen testgruppe blandt mine bekendte og derigennem modtaget feedback på, om spørgsmålene blev forstået enslydende. Er dog bevidst om, at dette har været en betydelig anden målgruppe. I udformningen af spørgeskemaet har jeg endvidere forsøgt at undgå tvetydige ord med henblik på at mindske risikoen for misforståelser. Jeg har ligeledes anvendt en uddybende forståelse af enkelte ord, for ligeledes at højne en ens forståelse af spørgsmålene. Ifølge metodelitteraturen er det dog uvist, hvornår bestemte ord giver

måleproblemer, og uanset vil valget af specifikke ord og formuleringer således danne bias for undersøgelsen. Ligeledes vil muligheden for, at respondenterne slutter sig til en egen forståelse af spørgsmålene også være uundgåelig (ibid.:96). Men ved hjælp af ordforklaring, simpelt sprogbrug og korte sætninger, som beskrevet ovenfor, er de semantiske rum forsøgt reduceret, hvilket metodelitteraturen beskriver som ønskværdigt (ibid.:97) i forhold til at opnå en ens forståelse af spørgsmålene.

Spørgsmålene er bygget op omkring både faktuelle spørgsmål og holdningsspørgsmål. De faktuelle afgivne svar vil i realiteten være mulige at efterprøve i diverse journaler. Jeg har dog ikke haft adgang hertil, hvorfor dette ikke har ladet sig gøre. Disse spørgsmål vil i dette projekt omhandle alder, køn og angivelse af hvor lang tid den pågældende har modtaget sin kontanthjælpsydelse. Der vil dog i denne undersøgelse selvsagt være et hovedfokus på holdningsspørgsmålene. Disse kan opdeles i specifikke og generelle, og dette spørgeskema vil bestå af begge former. De specifikke holdningsspørgsmål omhandler, at respondenterne skal forestille sig noget, hvorimod de generelle holdningsspørgsmål refererer til, at respondenterne angiver en almen mening (Katzenelson 1994:168).

2.5 Kvalitative data

Dette afsnits formål er at præsentere de overvejelser, jeg har haft i forbindelse med udarbejdelse af interviewguide, foretagelse af interviews samt bearbejdning og analyse heraf. Indsamlingen af specialets kvalitative interviews er metodisk inspireret af Steiner Kvaless syv interviewundersøgelser stadier. Der vil dog ikke finde en slavisk skitseret gennemgang af Kvaless syv punkter sted, men de er i stedet forsøgt tænkt ind i et samspil med den øvrige metodelitteratur.

Overordnet er den kvalitative metodes force dens velegnethed til at indsamle dybdegående viden om enkeltpersoners viden, holdninger, erfaringer mv. Og formålet i denne undersøgelse er dog netop også igennem interview at opnå en dybere forståelse af specialets overordnede emne, virkningen af økonomiske incitamenter. Det har fra starten af dette speciale været et ønske at kombinere kvantitative og kvalitative data, såfremt materialet tillod dette. I spørgeskemaerne har det derfor været muligt, at respondenterne kunne påføre navn og kontaktoplysninger, såfremt de var interesserede i at blive kontaktet for uddybende spørgsmål. Der er i forbindelse med

besvarelsener af spørgeskemaerne modtaget kontaktoplysninger fra fire respondenter. De er alle forsøgt kontaktet med henblik på iværksættelsen af et interview, og det lykkedes at komme i kontakt med tre af dem. Interviewpersonerne er fordelt således, at der er en repræsentant fra hvert deltagende jobcenter. I den kvalitative tilgang er det ikke væsentligt, hvorledes der er en repræsentant fra hvert jobcenter. Hvorimod det i den kvantitative tilgang, vil vægte højere. I og med, at der er tale om relativt få interviews, er kravet om repræsentation dog langt fra nået, og kan dermed ses som irrelevant. At fordelingen er blevet således, skyldes da også en tilfældighed. De tre respondenter er alle kvinder, to i aldersgruppen 20-30 år samt en i aldersgruppen 31-40 år. De vil i analysen af interviewmaterialet blive behandlet som henholdsvis respondent 1, 2 og 3.

Interviewene af de tre informanter er foretaget på baggrund af en interviewguide, og udarbejdelsen af denne har båret præg af sigtet; at indfange informanternes holdning. Interviewguiden har derfor båret præg af spørgsmål omhandlende, hvad informanterne synes, i forhold til et givet emne fx: *"hvad tænker du om...?"* og *"Hvis du forestiller dig...?"* (Kruuse 2003:144), da det er denne type spørgsmål, der karakteriserer holdnings-/ værdispørsmål. Denne type spørgsmål er ligeledes åbne og ikke-ledende spørgsmål, hvilket ses som essentielt, i og med at det netop er de individuelle holdninger, der ønskes belyst. Den samlede interviewguide kan ses i appendiks, jf. punkt A6. Interviewguiden er semistruktureret, hvorfor spørgsmålene således er forhåndsdefineret, men under selve interviewet kan variere i rækkefølgen. Den semistrukturerede tilgang bevirker endvidere, at nye emner til dels kan forfølges under selve interviewet eller, at enslydende emner forfølges uens. Interviewguiden skal således sikre en vis struktur, der bevirker, at de forhåndsbestemte emner berøres, dog i kombination med en vis form for fleksibilitet (Kvale 1997: s.133-134). Ulempen ved denne tilgang er, at nye og interessante emner ikke kan følges ubetingelsesløst samtidig med, at den frihed, interviewet trods alt har, kan mindske sammenligneligheden af interviewene.

Praksis blev, at der er blevet stillet få uddybende spørgsmål, samt at rækkefølgen har varieret en smule, da informanterne under nogle af spørgsmålene, berørte kommende tiltænkte spørgsmål.

Generelt, når der foretages kvalitative interviews, er der en række af mulige fejlkilder. De vedrører alt fra interviewerens til respondenten, formuleringen af spørgsmål og registreringen heraf og fra ydre omstændigheder til selve interaktionen. For at minimere eventuelle fejlkilder, kræves

forberedelse og velovervejelse. Som interviewer er det vigtigt, at jeg er opmærksom på, at jeg inden interviewet er veloplagt. Dette således, at jeg ikke mister koncentrationen i forhold til at holde interviewet inden for emnet og i tråd hermed ikke mister initiativet, og dermed lader respondenterne tage styringen af interviewet. Det er ligeledes essentielt at være opmærksom på, at optagerudstyret virker, samt at der ikke er en ydre støj, der bevirker, at det er svært at gengive det sagte i en korrekt transskription. Ved brugen af åbne spørgsmål er der forbundet en mulig fejlkilde i forhold til, at det er svært at kontrollere for, hvorvidt spørgsmålene er forstået rigtigt. Ved de opfølgende og uddybende spørgsmål, er det dog ligeledes vigtigt ikke at stille disse i en ledende form, men lige så vigtigt er det, at der ikke undgås at stille uddybende spørgsmål, fordi der er opnået et af interviewerens forventet svar (ibid.:153-156).

Interviewene vil som tidligere præsenteret være bygget op omkring en semi-struktureret interviewguide. Valget er faldet på en sådan, idet de overordnede spørgsmål er forhåndsdefineret på baggrund af analysen af spørgeskemadataene, men med et samtidigt ønske om, at det i en vis udstrækning er muligt at vige fra interviewguiden. Interviewguiden er forsøgt sammensat således, at et interviews varighed ligger omkring 20 minutter. Dette vurderes hensigtsmæssigt i forhold til det ressourceorienterede aspekt, der er i forbindelse med transskriptionen samt realistisk set i forhold til, at spørgeskemadataene har forhåndsdefineret/indsnævret spørgsmålene.

Selve interviewene foretages telefonisk, og de optages på en diktafon. Valget om, at interviewene foretages telefonisk, er foretaget på baggrund af en vurdering af, at informanterne skal have mulighed for at fremstå så anonymt i undersøgelsen som muligt. Olsen (2008) påpeger endvidere, at holdningsspørgsmål kan være påvirkelige af ansigtsmimik, gestikulation mv. Stemmeføringen vurderes dog til dels, af undertegnede, ligeledes at kunne anspore interviewet, hvorfor den indledningsvis pointering af vigtigheden af åbne spørgsmål igen er relevant. Undersøgelsens karakter, hvor det er afgrænsede holdningsspørgsmål, som ønskes besvaret, vurderes ligeledes at betyde, at skabelsen af en nær og tryk atmosfære ikke er nødvendig på samme måde, som hvis det var et dybdegående livsverdensinterview, der skulle foretages. Et andet, men knap så betydningsfuldt argument er, at denne form for interview er mindre ressourcekrævende for undertegnede, men vigtigst, mindre ressourcekrævende for respondenterne. Det påpeges

endvidere i metodelitteraturen, at det ikke synes afgørende, hvorvidt der indsamles personligt, via telefon eller selvbesvarelser (Olsen 2008: 96).

Efter interviewene, transskriberes⁵ disse i sin fulde længde. Det påtænkes, at der skal anvendes citater i analysen, hvorfor det synes mest overskueligt at have interviewene på skrift. Velvidende, at talesproget oversat til skrift til tider kan virke usammenhængende og deraf også uintelligent, er der valgt en transskriberingsform, hvor der gengives ordret. Dette bevirker, at der ikke foretages nogen former for tolkning under transskriberingen, hvormed risikoen for en misforstået gengivelse mindskes, og reliabiliteten højnes. For at højne sikkerheden for en korrekt transskribering, gennemhøres interviewene efter endt transskribering, og eventuelle korrektioner foretages passage for passage. Såfremt der opstår utydelige passager, udelades disse. Argumentet er igen at undgå tolkning for derved at være så autentisk som muligt i forhold til informanternes udtalelser. Det var tiltænkt, at lydord såsom "hmm" og "øh" samt fnis, grin og længere pauser skulle gengives, da disse er med til at indikere, hvorvidt der anvendes ironi, tvivl mm. Fnis og grin har dog ikke været aktuelt, og det har vist sig svært at definere, hvornår der har været tale om en lang pause. Det er således kun lydord, der er medtaget i den faktiske transskriberingsfase.

Trods det, at der er valgt en transskriberingsform, hvor der citeres direkte fra det talte sprog, viser tidligere forsøg, at der kan være relativ stor forskel på, hvorledes samme sproglige passage gengives (Kvale 1997: 163-164). Det vurderes dog, at denne fejlkilde minimeres i og med, at det kun bliver undertegnede, som transskriberer.

Interviewene skal anvendes i analysen og vil i denne ligge tættest på den metode, som Kvale kalder for den meningsfortolkende analysemetode (ibid.:191). Informanternes udsagn vil således blive genstand for fortolkning. Udover fortolkning medfører denne analysemetode, at meningsindholdet fra interviewene struktureres, hvilket i analysen vil genspejles i, at de samlede udsagn opdeles ud fra temaer og præsenteres samlet ud fra disse temaer i selve analysen. Denne tilgang bevirker, at strukturering og fortolkning tilsammen kan genspejle meningsstrukturer, der ikke er umiddelbart tilgængelig i datamaterialet.

⁵ De samlede transskriberede interviews kan rekvireres ved forespørgsel.

Selve fortolkningsarbejdet vil både tage afsæt i det begreb Kvale benævner som "selvforståelse" og begrebet "teoretisk forståelse" (ibid.:211-212). Der tages udgangspunkt i begge begreber, i det jeg som udgangspunkt ser informanternes udsagn som sande. Jeg ønsker dog samtidig at understøtte de tendenser, den indhentede empiri peger imod. Dette gøres ved at relatere empirien til teori og eksisterende forskning.

2.6 Metodekombination

Kvantitative og kvalitative data har hver især forskellige styrker og svagheder, og der er ikke enighed omkring, hvorvidt disse lader sig forene. Jeg vil derfor i dette afsnit præsentere mine overvejelser omkring, hvordan jeg ønsker at kombinere dem begge.

Som tidligere beskrevet, er der med et kvantitativt afsæt taget udgangspunkt i en spørgeskemaundersøgelse. Denne har bidraget med en statistisk beregning af, hvor mange der har ment hvad. Hvilket kan være med til at sandsynliggøre, men ikke bidrage med dybere forklaringer. Analysen heraf har således ledt frem til, at der ønskes en dybere forståelse af de foreløbige analyseresultater. Derfor er det fundet relevant at inddrage en kvalitativ metode i form af interviews. Enderud argumenter blandt andet for, at metodekombination kan anvendes til, "*at udfylde huller*" (Enderud 1986:43). Morse (2003) argumenterer ligeledes for nyttigheden af metodekombination, idet han pointerer hvordan, at forskellige metodetilgange både udvider og bidrager til et mere komplet billede (ibid.:189). Det er dog netop også sigtet at "*udfylde huller*", altså at opnå en dybere viden, at der er et ønske om at supplere den kvantitative analyse med interviews.

Samspillet vil foregå i et mixed methods design. I et sådan design vil den ene metodeform være den bærende, og den anden vil være et supplement hertil (ibid.:190). I dette speciale vil det være det kvantitative studie, som går forud for det kvalitative, der vil være hovedmetoden. Interviewene skal som indledningsvist beskrevet bidrage med uddybende og supplerende viden hertil. Trods dette samspil, foretages indsamlingen af empirien adskilt og med udgangspunkt i de to tilganges forskellige præmisser. Bryman argumenterer dog for, at kvantitativ forskning såvel som den kvalitative kan være fortolkende og anvendes til at finde meninger (Bryman 2004: 441-442). At identificere respondenternes vurderinger er dog også sigtet med spørgeskemaundersøgelsen. Så selv om, at resultaterne i første omgang gøres tællelige og

præsenteres ud fra den klassiske kvantitative logik, vil resultaterne i sidste ende blive genstand for fortolkning. Hertil kommer at der er valgt at tage udgangspunkt i en ordinalskala. En skaleringsform der ligger inden for det kvalitative univers. Kvale (1997) argumentere ligeledes for, at der ikke bare i analysen, men i den generelle forskningsproces, er et samspil imellem en kvantitativ og kvalitativ tilgang. Dette på baggrund af, at eksisterende viden er med til at danne begreber og hypoteser og at den analyserende slutfase kræver fortolkning af tabeller (ibid.:77).

I praksis har denne tilgang dog vist sig ikke at være helt uproblematisk. Det er især det videnskabsteoretiske aspekt, hvor foreneligheden imellem tal og tekst har været problematisk. Der er dog heller ikke enighed omkring, hvorvidt dette lader sig gøre, og metodekombination kan kritiseres i forhold til, at de kvantitative og de kvalitative metoder repræsenterer forskellige traditioner og forskellige videnskabsteoretiske positioner. Dette danner udgangspunkt for en problematisering af, hvorvidt tilgangene lader sig forene. Diskussionerne heromkring er mange og fyldt af tvetydige konklusioner (Bryman 2004: 454).

I forlængelse af ovenstående kritik, er der som udgangspunkt knyttet forskellige logikker til henholdsvis den kvantitative og den kvalitative tilgang, hvilket oftest afspejles metateoretisk i både natur- og humanvidenskabelige antagelser. Metodekombination har dog igennem en årrække vundet større og større indpas, om end holdningerne hertil er varierende. En af årsagerne hertil synes at være, at epistemologiske og ontologiske spørgsmål ikke i samme grad behæftes med indsamling og analyse som tidligere (Bryman 2004: 463). Det pointeres dog, at det ikke er mit ønske at få de to metoder til at ligne hinanden, men netop drage nytte af deres evne til at frembringe forskellig form for viden. Metoderne skal derfor anvendes i et samspil, og derigennem frembringe en mere nuanceret form for viden således som Morse henviser til. Analyserne af empirien er således adskilte, om end de kommer i forlængelse af hinanden.

Som det fremgår af nedenstående analyse, viser spørgeskemaundersøgelsen eksempelvis, at et flertal af respondenterne vurderer at ville arbejde ud over deres egen vurderede arbejdsevne, såfremt de blev presset på deres økonomiske eksistensgrundlag. Dog svarede næsten samtlige, at dette ville få helbredsmæssige konsekvenser. Interviewene gav mulighed for at uddybe dette og kunne blandt andet supplere den denne viden med, at disse helbredsmæssige konsekvenser, ifølge interviewpersonerne, især ville afstedkomme af et psykiske element i form af en

nederlagsfølelse, såfremt interviewpersonerne blev presset til at arbejde ud over egen formåen. I tråd med dette fremkom det endvidere, at deres egen vurderede arbejdsformåen ikke er statisk. En viden som hverken spørgeskemaundersøgelsen eller interviewene alene vurderes at kunne have frembragt.

Kapitel 3

3.1 Empiri og eksisterende forskning

I dette kapitel præsenteres først undersøgelsens to deltagende kommuner, med henblik på at klarlægge hvorledes de ydre betingelser for indsamlingen af data, er sammenlignelige internt kommunerne imellem, og eksternt i forhold til resten af landet. Her efter præsenteres et kortere historisk sammendrag af reformer inden for beskæftigelsesområdet. Formålet er her primært dels at fremhæve hvorledes der er et aktivt arbejdsmarkedsfokus, og dels for at præsentere konteksten for læseren. Afslutningsvis i kapitlet, præsenteres relaterende forskning.

3.2 Præsentation af deltagende kommuner sammenholdt med resten af landet

I dette afsnit vil jeg præsentere de to kommuner, hvor empirien er indsamlet. Den ene kommune er væsentligt større end den anden, og er i dette speciale repræsenteret i form af to jobcentre (kommune 2). Den mindre kommune er kun repræsenteret af et enkelt jobcenter (kommune 1). Jeg vil sammenholde de to kommuner med hinanden med henblik på at klarlægge eventuelle forskelle og/eller særlige karakteristika. I forlængelse heraf sammenlignes de to kommuner med et gennemsnit fra hele landet. Selvom de to kommuner synes repræsentative for landsgennemsnittet, så er hensigten ikke at påberåbe sig, at de tegner et retvisende billede af samtlige kommuner, eller at resultaterne uden videre kan overføres til resten af landet. Afsnittet har til hensigt at præsentere kommunerne samt at afdække, hvorvidt de skiller sig ud med særlige karakteristika på beskæftigelsesområdet, der eventuelt kunne problematisere en sammenligning med den eksisterende litteratur. Endvidere er det muligt, at karakteristika ved beskæftigelsespolitikken, såsom øget brug af sanktionering, kan influere på interviewpersonernes og respondenternes besvarelser. Det bemærkes endvidere, at socioøkonomiske variable for kommunens kontanthjælpsmodtagere, som eksempelvis etnicitet, uddannelse og indkomst, muligvis kan påvirke respondenternes og interviewpersonernes egenvurderinger. Det har dog ikke været muligt at indsamle data herom. Dataene bag nedenstående beskrivelser er indsamlet på www.jobindsats.dk.

Jobindsats.dk opretholdes af arbejdsmarkedsstyrelsen og samler centrale data vedrørende beskæftigelsespolitik og overførselsindkomster samt personerne herpå. Det er på baggrund af

dataene herfra muligt at foretage sammenligninger på både kommunalt-, regionalt- og landsniveau. Tallene i nedenstående er alle beregnet på baggrund af tal opgjort i år 2012, der er seneste tilgængelige periode. Begge kommuner holdes op i mod hinanden samt mod landsgennemsnittene. De sammenlignes på tre forskellige parametre, som er andel kontanthjælpsmodtagere, personer i aktivering samt kommunernes brug af sanktioner.

Kommunerne i dette speciale holdes anonyme. Dette er valgt med baggrund i en argumentation om, at ikke alle kontanthjælpsmodtagere fra pågældende kommuner nødvendigvis, vil kunne genkende sig selv i specialets samlede spørgeskema- samt interviewdata.

Tabel 1: kommune1 og kommune 2 sammenholdt med Hele landet, tal fra 2012

	Kommune 1	Kommune 2	Hele landet
Fuldtidspersoner i pct. af arbejdsstyrken (Alle kontanthjælpsmodtagere)	2,8	5,6	5,2
Fuldtidspersoner i pct. af arbejdsstyrken (Ikke-arbejdsmarkedsparete kontanthjælpsmodtagere)	2,3	4,4	3,8
Andel ikke-arbejdsmarkedsparete i pct. kontanthjælpsmodtagere	82	79	73
Andel mulige aktiverede i pct.	43	36	33
Andel sanktionerede i pct.	15	15	22

Betragtes andelen af kontanthjælpsmodtagere i procent af arbejdsstyrken fremgår det, at kommune 1 har relativt færre kontanthjælpsmodtagere sammenlignet med både kommune 2 og landsgennemsnittet. I kommune 1 udgør kontanthjælpsmodtagerne således kun 2,8 pct. af arbejdsstyrken mod 5,2 pct. på landsplan. I kommune 2 er andelen af kontanthjælpsmodtagere 5,6 pct., hvilket ikke er signifikant forskelligt fra landsgennemsnittet.⁶ Det er dog også velkendt, at

⁶ Andelene i Tabel 1 er sammenlignet ved en chi i anden test. Med mindre andet fremgår af teksten, er benævnte forskelle statistisk signifikante ved minimum et 5 pct. signifikansniveau. Udregningerne kan ses i elektronisk appendiks.

storbyer generelt har en større frekvens af kontanthjælpsmodtagere, hvilket er med til at præge landsgennemsnittet.

Hvis der i stedet ses på, hvorledes kontanthjælpsmodtagerne fordeler sig i mellem matchkategorierne, fremgår det, at de ikke-arbejdsmarkedssparate kontanthjælpsmodtagere, hhv. matchgrupperne 2 og 3, udgør 73 pct. af kontanthjælpsmodtagerne på landsplan. Men denne andel ligger noget højere for både kommune 2 og kommune 1, hvor andelen af ikke-arbejdsmarkedssparate kontanthjælpsmodtagere er på hhv. 79 pct. og 82 pct.. Så mens kommune 1 generelt har færre kontanthjælpsmodtagere, er en relativt større andel af kommunens kontanthjælpsmodtagere ikke-arbejdsmarkedssparate. I forhold til denne observation bemærkes dog, at Mikkel Bo Madsen mfl. (2006) finder, at der i kategoriseringsarbejdet findes alternative rationaler, end de politisk og lovgivningsmæssige foreskrevne retningslinjer, hvad angår match og kategorisering af kontanthjælpsmodtagere, hvorfor der potentielt kan være forskelle på, hvorledes kommunerne og de individuelle rådgivere kategoriserer (Mikkel Bo Madsen mfl. 2006).

Som beskrevet indledningsvis har den nuværende beskæftigelsespolitik båret præg af en *work first* tankegang. Dette fokus er selvsagt afspejlet i lovgivningen, hvor der er fokus på aktivering og sanktionering. Trods dette fokus er der mulighed for kommunale forskelle med baggrund i forskellige beskæftigelsesstrategier. Sådanne mulige kommunale forskelle er forsøgt belyst i nedenstående afsnit gennem hhv. hyppigheden af kommunernes aktivering samt efterfølgende hyppighed af sanktionering.

Begge kommuner er tilsyneladende mere "aktiveringsivrige" i deres beskæftigelsespolitik sammenlignet med landsgennemsnittet. Dette gælder især kommune 1, hvor aktiveringsandelen⁷ er på hele 43 pct. sammenlignet med 32,5 pct. i gennemsnit på landsplan. I kommune 2 er aktiveringsandelen 36 pct. og ligger således blot en smule over landsgennemsnittet. Forskellen er dog signifikant, jf. elektronisk appendiks. Den højere aktiveringsandel dækker over både en højere frekvens samt en i gennemsnit længere aktiveringsperiode, jf. elektronisk appendiks. Det bemærkes, at også typen af aktivering frem for blot hyppigheden naturligvis spiller en rolle, og her

⁷ Aktiveringsandelen er antal fuldtidsaktiverede i procent af antal fuldtidskontanthjælpsmodtagere i matchkategori 1 og 2.

kan der være store forskelle kommunerne imellem. Dataen oplyser dog ikke noget om indholdet af aktiveringen.

Med hensyn til sanktionering ligger både kommune 1 og kommune 2 til gengæld under landsgennemsnittet. I begge kommuner er andelen af sanktionerede kontanthjælpsmodtagere blot på ca. 15 pct., hvorimod landsgennemsnittet er på 22 pct. Dette tegner således et billede af, at beskæftigelsesstrategien i både kommune 1 og kommune 2 i relativ høj grad benytter sig af aktivering og i mindre grad sanktionering.

Sammenholdes begge kommuner peger ovenstående på, at de adskiller sig fra hinanden ved antallet af borgere, der modtager kontanthjælp. Der er således relativt flere kontanthjælpsmodtagere i kommune 2 end i kommune 1, hvilket dog, som nævnt, er typisk for større byer. Ens for begge kommuner er dog en formodentlig tungere sammensætning af kontanthjælpsmodtagerne sammenlignet med landsgennemsnittet. For begge kommuners vedkommende er der således en lavere andel af arbejdsmarkedssparate kontra ikke-arbejdsmarkedssparate kontanthjælpsmodtagere set i forhold til resten af landet. Derudover har begge kommuner tilsyneladende en beskæftigelsespolitik, der i højere grad vægter aktivering og i mindre grad sanktionering sammenlignet med resten af landet.

Der kan peges på både forskelle og ligheder imellem alle landets kommuner. Men ét fælles billede af beskæftigelsesstrategien i kommune 1 og kommune 2 er, at der tilsyneladende er fokus på aktivering frem for sanktionering samt, at fordelingen af modtagerne er med en hovedvægt af vurderede ikke-arbejdsmarkedssparate kontanthjælpsmodtagere. Derudover skiller kommune 1 og kommune 2 sig ikke ud, hvis andel og sammensætning af kontanthjælpsmodtagere samt indikatorer for den førte beskæftigelsespolitik sammenlignes med landets øvrige kommuner (tal for de enkelte kommuner er ikke vist i Tabel 1, men kan ses på jobindsats.dk).

Det kunne have været interessant, hvis den ene af kommunerne havde sanktioneret mere end den anden, med henblik på at sammenligne, hvorvidt kontanthjælpsmodtagernes holdning kunne afspejles i, hvorledes de tænker om økonomiske incitamenters virkning.

Summa summarum er, at selvom antallet af respondenter ikke er repræsentative, så synes kommunerne at være det, set ud fra landsgennemsnittet. At der ikke er tale om decideret

afvigende kommuner set i forhold til landsgennemsnittet taler for, at resultaterne kan sammenholdes med den eksisterende forskning.

3.3 Lovgivning

I dette afsnit skitseres den aktive beskæftigelsesindsats og dens tidligere reformer. Afsnittets formål er ikke at bibringe ny viden, men medtages for at synliggøre, hvilken kontekst undersøgelsen skal ses i. Ligeledes tjener afsnittet det formål at synliggøre de økonomiske rationaler, der synes at ligge bag en aktiv beskæftigelsesindsats.

I det danske samfund er det en grundlovssikret ret, at borgere, der ikke kan forsørge sig og sine, har ret til økonomisk bistand hertil (Grundlovens § 75 stk. 2). Med denne ret er der dog tilknyttet visse regler/forpligtigelser. Modtagerne skal nemlig stå til rådighed for arbejdsmarkedet, de skal tage imod rimelige tilbud om arbejde, aktivt udnytte deres arbejdsmuligheder, deltage i tilbud om aktivering samt møde til samtaler i jobcentret (LAS § 13). Leves der ikke op til disse forpligtigelser, kan en økonomisk sanktion iværksættes (LAS §§ 36-41).

At der til kontanthjælpsydelsen er tilknyttet rådighedsforpligtigelser er et led i den aktive arbejdsmarkedspolitik, der som indledningsvis henvises til som skiftet fra welfare til workfare. Dette skifte starter i 1990'erne, hvor begreberne *ret* og *pligt* indføres i lovgivningen. Det er ikke længere muligt at modtage en forsørgelsesydelse, uden at der samtidig tilknyttes forpligtigelser og rettigheder. Ved manglende opfyldelse af forpligtigelserne (primært deltagelse i aktivering), tilknyttes muligheden for sanktion. I første omgang er forpligtigelserne kun tilknyttet de unge kontanthjælpsmodtagere i form af indførelsen af ungeindsatsen. I 1992 er ungeindsatsen gældende for unge under 25 år med ledighed som eneste problem (Caswell mfl. 2011:28).

I 1994 indføres Lov om Kommunal Aktivering (LKA), og med denne lov blev rådighedsreglerne udvidet til også at gælde borgere over 25 år. I 1998 bliver denne lov samt Bistandsloven afskaffet til fordel for Aktivloven (LAS), Serviceloven og Retssikkerhedsloven. Med indførelsen af disse, blev rådighedsreglerne udvidet til at gælde alle kontanthjælpsmodtagere, og således også borgerne med problemer ud over ledighed. Det tilføjes dog, at sanktionering af borgere med problemer ud over ledighed altid skal foranlediges af et individuelt skøn. En tilføjelse, der stadig gør sig gældende i den nuværende lovgivning.

I 2002 kommer arbejdsmarkedsreformen *Flere i arbejde*. Reformen er foranlediget af demografiske udfordringer, hvortil løsningen er at få flere personer ind på arbejdsmarkedet. Dette skal opnås igennem et princip om hjælp til selvhjælp. Princippet, om den hurtigste vej i beskæftigelse, blev ligeledes indført med denne reform (Regeringen 2002). Principper, der økonomisk skulle tilskyndes gennem kontanthjælpsloftet og ungenedsættelsen. Reformen blev ligeledes første skridt i forhold til skabelsen af de fælles jobcentre, hvorfor en harmonisering af reglerne for både dagpenge og kontanthjælpsmodtagere fandt sted. Inden strukturreformen i 2007 kom dog reformen *Ny chance til alle*, hvori fokus er på også at skabe incitamenter for de ikke-arbejdsmarkedsparate kontanthjælpsmodtagere. Dette blandt andet igennem 350 timers reglen.

Som nævnt ovenfor kom strukturreformen i 2007. Med denne opstod også jobcentrene, og hermed en fælles indgang for alle i det offentlige forsørgelsessystem. Med oprettelsen af jobcentrene skete der samtidig en adskillelse i forhold til ydelsesdelen, og dermed også en adskillelse i forhold til visse sanktioner, rådgiver og kontanthjælpsmodtager imellem.

Ved finanslovsforhandlingerne 2011/2012 vedtages, at starthjælpen og kontanthjælpsloftet fjernes. Dette sker med et argument om at bekæmpe fattigdom (Finansministeriet 2011).

Senest er der i 2013 (Regeringen 2013) indgået en aftale om en ny kontanthjælpsreform, hvor fokus er på, at kontanthjælpsydelsen skal være en midlertidig ydelse. At ydelsen ikke bliver permanent skal opnås ved, at unge kommer i uddannelse, og voksne kommer i arbejde. Som et led heri indføres en uddannelsesrettet ungeindsats, hvor kontanthjælpen for unge under 30 år afskaffes. I stedet indføres en ydelse (uddannelseshjælpen), der er af cirka samme størrelse som SU'en. Udsatte unge, dem der i dag betegnes som havende problemer ud over ledighed, kan dog få et aktiveringstillæg, der bevirker, at ydelsen bibeholdes på samme niveau som det nuværende. Jobsøgning skal intensiveres og efter tre måneder iværksættes nytteaktivering. Sanktionssystemet skærpes, og ved gentagne fravigelser af rådighedsforpligtelserne kan der iværksættes skærpet rådighed, hvor modtageren skal have et dagligt fremmøde for at få udbetalt en ydelse. Der iværksættes ligeledes gensidig forsørgerpligt for samlevende par over 25 år.

Under transformationen fra welfare til workfare har der internationalt været to grene opdelt efter, hvorvidt hensigten med rådighedsforpligtelserne har været at kvalificere de ledige, eller hvorvidt

der har været tale om, at hensigten har været at føre en skarpere kontrol. Sidstnævnte kaldes en work-first tankegang, og hvor der tidligere har været enighed om, at det danske velfærdssystem hovedsageligt har haft flest ligheder med den første gren, er der igennem de seneste år sket en forskydning imod et work-first regime, hvor fokus i højere og højere grad er incitamentspræget i forhold til at få modtagerne ud af forsørgelsessystemerne via den hurtigste vej til arbejdsmarkedet (Caswell mfl.2011: 13-14).

Hasenfeld argumentere for, at ovenstående velfærdspolitik bærer præg af en adfærdslogik, hvor det tages for givet, at modtagerne er i stand til at efterleve de krav, der stilles. Derfor betyder det omvendt også, at når rådighedsforpligtigelserne ikke efterleves, må dette skyldes enten manglende motivation fra modtagernes side eller utilstrækkelige incitamenter til at efterleve kravene (ibid.:37). Specialet vil som tidligere beskrevet, således også tage et teoretisk udgangspunkt i den nytteteoretiske tankegang, hvor netop det rationelle aspekt er fundamentet.

3.4 Tidligere undersøgelser

Jeg vil i dette afsnit opsummere resultaterne fra centrale dele af forskningen på beskæftigelsesområdet. Afsnittet tjener to formål. Jeg ønsker at synliggøre, hvorledes dette speciale bidrager med ny viden i forhold til den eksisterende forskning, og dernæst at klargøre hvilke resultater, der kan anvendes som supplerende viden til dette speciale.

3.4.1 Forskning vedrørende økonomiske incitamenter

Christian Albrekt Larsen fik i 2003 publiceret artiklen *"Færre penge, flere i arbejde..."* Artiklen bygger på data indsamlet på samme gruppe af ledige i årene 1994-1999. Respondenterne blev inddelt i tre grupper, opdelt efter forventede arbejds lønninger. Undersøgelsen viste, at der ikke var væsentlige forskelle imellem de lediges ønske om job. Dog viste undersøgelsen, at gruppen af ledige med den højest forventede arbejdsindkomst havde en højere søgeaktivitet (Larsen 2003). Undersøgelsen påpeger endvidere, at 81 pct. af respondenterne gerne vil arbejde, også selv om de ikke økonomisk havde brug for dette. Sammenholdt med andre lande⁸ viser dette, at danskerne ligger i toppen, hvad angår en ikke-økonomisk arbejdsmotivation (ibid.). Selvom denne undersøgelse er foretaget på dagpengeområdet, kan det forestilles, at samme arbejdsmotivation

⁸ Der er foretaget identiske undersøgelser i 27 andre lande

er at finde blandt majoriteten af befolkningen, og således også være gældende inden for kontanthjælpsområdet.

Sanne Lund Clement og Jørgen Goul Andersen har i 2006 udgivet en forskningsoversigt, der opsamler den nuværende viden vedrørende ledighed og incitamenter (Clement & Goul Andersen 2006). Her henviser de blandt andet til en undersøgelse af Jørgen Goul Andersen udgivet i 2003 *"Marginalisering og velfærdspolitik. Arbejdsløshed, Jobchancer og trivsel"*. Denne undersøgelse viser, at stigmatisering og økonomisk nød har en positiv effekt på søgeintensiteten, hvorimod høj grad af trivsel har en negativ effekt (Clement & Goul Andersen 2006:17).

De opsummerer endvidere de undersøgelsesresultater, som danske og andre nordiske undersøgelser har fundet, hvoraf det fremgår, at lediges søgeadfærd formentligt påvirkes af økonomiske incitamenter, men at det kun i usikker grad har en indvirkning på overgangen til beskæftigelse. Den største effekt ses dog hos korttidsledige, mens incitamenternes virkning overfor de langtidsledige er stort set fraværende. Det formodes dog, at stærke økonomiske incitamenter vil have en effekt på overgangen til beskæftigelse. Der mangler dog konkret viden herom, og det er således ikke påvist, at økonomiske incitamenter vil have stærke effekter. Det pointeres dog, at den manglende viden kan skyldes brug af forkerte målemetoder (ibid.). Alt andet lige, så er området vedrørende økonomiske incitamenter dog ikke tilstrækkeligt belyst til, at der kan udledes generelle konklusioner. Emnet omhandlende ikke-økonomiske incitamenter er dog et område, der synes endnu mere underbelyst. I hvilken udstrækning normer, arbejdsetik, sociale behov, selvrealisering etc. har betydning for ønsket om beskæftigelse vides ikke (ibid.). Det er dog, som tidligere nævnt, påvist, at trivsel har en betydning for søgeaktiviteten, dog ikke på beskæftigelsen.

I forbindelse med reduktionen af dagpengeperioden fra fire til to år, har KRAKA (2013) lavet en analyse af, hvorvidt reformen har haft en effekt på varigheden af arbejdsløshedsperioden. De konkluderer, at overgangen fra dagpenge til beskæftigelse har været højest for gruppen af mennesker med en videregående uddannelse, efterfulgt af personer med en kompetencegivende uddannelse. Der har dog været en stigning inden for alle grupperne, og således også for ufaglærte. Det samme gør sig gældende, hvis fordelingen i stedet foretages efter alder. I perioden 2010 – 2011 er andelen af personer, som finder arbejde tre måneder inden de har modtaget dagpenge i

to år, mere end fordoblet (fra 14 til 33 pct.). Det tyder altså på, at udsigten til at miste retten til dagpenge, bevirker at flere kommer i beskæftigelse.

I ovenstående refererede undersøgelser har hovedfokuset været på ledige dagpengemodtagere, hvilket adskiller sig fra dette speciales målgruppe, de ikke-arbejdsmarkedsparete kontanthjælpsmodtagere. Men i og med, at denne undersøgelses målgruppe må forventes at have færre ressourcer end dagpengemodtagerne, er det ikke givet, at ovenstående resultater kan overføres direkte. Med andre ord, som følge af færre kompetencer til at indfri og dermed efterleve de økonomiske incitamenter, forventes de ikke-arbejdsmarkedsparete kontanthjælpsmodtagere i endnu mindre grad end dagpengemodtagerne at reagere positiv på økonomiske incitamenter. Svarer er dog uenig i denne påstand, i det han konkluderer, at selv svagere arbejdsløse vil reagere på økonomiske incitamenter, og i nogle tilfælde vil de endda reagere stærkere end arbejdsdygtige (Caswell & Høybye-Mortensen 2011:24). Det skal dog pointeres, at der i forhold til denne konklusion er tale om gruppen af arbejdsmarkedsparete set på et kontinuum, og resultaterne danner således ikke belæg for, at dette også gør sig gældende for de endnu svagere, altså de ikke-arbejdsmarkedsparete (ibid.). Caswell og Høybye-Mortensen pointerer dog, at nyere forskning antyder, at økonomiske forringelser har en ringere beskæftigelseseffekt, når det omhandler personer med problemer ud over ledighed (ibid.). De tager udgangspunkt i Ejrnæs m.fl.'s undersøgelser omhandlende livet på de laveste ydelser (Ejrnæs mfl. 2010), hvoraf det fremgår, at ressourcestærke borgere vil have end større positiv effekt af økonomiske incitamenter end de svageste. Dette begrundes med, at økonomiske tiltag for dem kan medføre modløshed, hvorimod det for de ressourcestærke borgere kan føre til øget og mere succesfyldt jobsøgning (Ejrnæs mfl. 2010: 19; Caswell & Høybye-Mortensen 2011:24).

Undersøgelserne vedrørende livet på de laveste ydelser er et forskningsprojekt omhandlende konsekvenserne af at have de laveste ydelser som forsørgelsesgrundlag. Forskningsprojektet er opdelt i fire rapporter, hvoraf de tre første har et kvantitativt og den fjerde et kvalitativt afsæt. På undersøgelsestidspunktet eksisterede starthjælpen, og der indgår således personer med en endnu ringere økonomisk situation, end tilfældet er i dag. Disse har konkluderet, at livet på de laveste ydelser medfører økonomiske afsavn, der både har materielle og sociale konsekvenser, men også at disse afsavn har forværret en andel af modtagernes fysiske og psykiske helbredsmæssige

situation (Ejrnæs mfl. 2010: 19). En af konklusionerne i rapporten er, at en incitaments præget politik virker for dem, der har ressourcerne til at reagere herpå, hvorimod det for størstedelen af dem, som ikke har, blot medfører økonomiske, sociale samt helbredsmæssige forringelser (ibid.:20). I den fjerde rapport (Müller mfl. 2010) præsenteres fire idealtypiske copingstrategier i forhold til beskæftigelse og hverdagsliv. Disse benævnes: Forandringsrettet og problemløsende coping, Desperadocoping, Reflekteret tilpasning- og tilbagetrækning samt Resigneret tilpasning- og tilbagetrækning (ibid.:13). Det er primært de arbejdsmarkedsparete uden helbredsmæssige problemer, der gør brug af den forandringsrettede og problemløsende coping, hvori en strategi med øget jobsøgning, opkvalificering uddannelse mv. ses som en mulighed. For personer med helbredsmæssige problemer kan det derimod være desperadocoping, der tyes til, hvilket, som navnet antyder, bærer præg af her og nu løsninger såsom, gældstiftelse, tyveri, sort arbejde eller spekulation i økonomiske fordele ved ændrede samlivsforhold (ibid.:13-14).

Michael Rosholm og Michael Svarer har i deres forskning blandt andet fokuseret på effekter af virksomhedsrettet aktivering, både via egne undersøgelser men også gennem sammendragning af andre undersøgelser (Rosholm og Svarer 2011). De opdeler effekterne af aktivering i kategorier af sorteringseffekter, motivationseffekter, fastlåsningseffekter, programeffekter samt fortrængnings-effekter. Af relevans for dette speciale er især motivationseffekterne. Disse omhandler, hvorledes udsigten til en indsats kan påvirke søgeadfærden. Der findes, at der er positive effekter i forhold til motivation og aktivering (ibid.:4-5). Det er muligt, at disse resultater kan overføres til området for økonomiske incitament. I så fald vil ikke blot udsigten til aktivering, men også udsigten til en nedsat ydelse, øge søgeadfærden. Tallene i rapporten bygger dog ligeledes på undersøgelser blandt forsikrede ledige.

En undersøgelse, der fokuserer på de ikke-arbejdsmarkedsparete kontanthjælpsmodtagere, er Leena Eskelinen og Søren Peter Olesens undersøgelse fra 2010, *"Beskæftigelsesindsatsen og dens virkninger set fra kontanthjælpsmodtagerens perspektiv"*. Denne undersøgelse fokuserer ikke udelukkende på virkninger i form af hvor mange, der kommer i beskæftigelse efter en given indsats. Den anlægger i stedet et bredere perspektiv på, hvorledes beskæftigelsesindsatserne har en egen vurderet virkning set fra kontanthjælpsmodtagerens perspektiv. Undersøgelsen bygger på

kvalitative interviews med ikke-arbejdsmarkedssparate kontanthjælpsmodtagere⁹ med henblik på at opnå viden om, hvorvidt kontanthjælpsmodtagerne selv oplever, at indsatserne har en virkning i forhold til at bringe modtagerne tættere på arbejdsmarkedet (Eskelinen & Olesen 2010). Undersøgelsen finder blandt andet, at positive incitamenter har effekt frem for afskrækkelse eller trusler (ibid.:13). Undersøgelsen finder det således mindre sandsynligt, at økonomiske incitamenter vil have en virkning for størstedelen (ibid.:18). Undersøgelsen finder ligeledes, at kontanthjælpsmodtagerne beskriver, at relationen mellem sagsbehandler og kontanthjælpsmodtager har betydning for det beskæftigelsesorienterede fokus. Hvorvidt relationen bygger på en hård eller blød sagsbehandlerstil, synes til gengæld ikke at have betydning (ibid.:14).

I forbindelse med indførelsen af kontanthjælpsloftet har SFI foretaget en evaluering (Graversen & Tinggaard 2005) af loftet over kontanthjælpsydelsen. Undersøgelsen bygger på interviews lige før ikrafttrædelsen af reglerne samt knap et år efter ikrafttrædelsen. De konkluderer, at der ikke er kommet flere i beskæftigelse blandt de, der er omfattet af loftet kontra de, der ikke er berørt (ibid.:16). Set i forhold til et ønske om at komme i beskæftigelse har der været et lille fald, hvilket tolkes som et udtryk for en faldende optimisme i forhold til, hvorledes det er muligt at finde beskæftigelse. Faldet har dog været lidt mindre for de, der var berørt af kontanthjælpsloftet (ibid.). De, der ønsker et arbejde, begrundes ønsket med udsigt til bedre økonomi samt et ønske om at lave noget. De, der ikke ønsker, begrundes primært dette med helbredsmæssige årsager, samt problemer med børnepasning. Relativt få begrundes et manglende ønske med manglende økonomiske incitamenter (ibid.: 18). I forhold til de, der ønsker et arbejde, er der kun en tredjedel, som rent faktisk søger. Der er dog flere af de, der er berørt af kontanthjælpsloftet, kontra de der ikke er, som søger. Ligeledes søges der mere intensivt blandt førstnævnte gruppe (ibid.:19).

3.4.2 Opsummering

I den eksisterende forskning findes flere eksempler på, at økonomiske incitamenter samt truslen herom har en effekt på både søgeintensitet og varighed af ledighedsydelse blandt de arbejdsmarkedssparate ledige. Karakteristikken af de ikke-arbejdsmarkedssparate tegner et billede af en gruppe af mennesker, hvoraf majoriteten har helbredsmæssige problemer, et lavt

⁹ På undersøgelsestidspunktet omfattede de ikke-arbejdsmarkedssparate de såkaldte match 3, 4 og 5.

uddannelsesniveau samt mangel på erhvervserfaring. Med baggrund heri kan det synes tvivlsomt, hvorvidt samme virkningsfulde effekt, vil være at finde for denne gruppe af modtagere. Forskningsmæssigt er det dog også mere uvist, hvorvidt en incitamentspræget politik, vil have samme effekt for de ikke arbejdsmarkedssparate, som det findes for de arbejdsmarkedssparate. Ejrnæs mfl. (2010), omhandlende livet på de laveste ydelser, finder, at ressourcestærke personer vil reagere bedre på en incitamentspræget politik end personer med fx helbredsmæssige problematikker. Svarer vurderer derimod, at de svagest stillede modtagere i nogle tilfælde måske endda vil reagere stærkere på brugen af økonomiske incitament (Caswell & Høybye-Mortensen 2011:24). Graversen & Tinggard (2006) vedrørende kontanthjælpsloftet finder, at der ikke er en forskel i antallet af beskæftigede imellem de, som er berørt af kontanthjælpsloftet kontra de, der ikke er. Søgeintensiteten er dog højest blandt de berørte.

Kapitel 4

4.1 Teori

Specialets anvendte teori tager først og fremmest udgangspunkt i den indledningsvis beskrevne nytteteoretiske grundopfattelse. I nytteteorien ses en rationel logik i forhold til, at det at påtage sig et arbejde ses som værende forbundet med en smerte, der kun lader sig gøre, fordi lysten i form af lønnen, ophæver smerten. Som modspil hertil inddrages Bourdieu, der blandt andet igennem habitus begrebet anskuer mennesket som ubevidst og ikke rationelt handlende. Han er endvidere kendt for sin kritiske holdning til neoliberalismen, og synes derfor som et oplagt modspil. Afslutningsvis i dette teoretiske afsnit, præsenteres det holdningsteoretiske afsæt, som interviewudtalelserne i analysen holdes op i mod.

4.2 Anskuelsen af økonomiske incitamenters virkning

En politik drevet af tankerne omkring incitamenter, og i denne forbindelse primært økonomiske incitamenter, bygger på antagelsen om, at hvis i dette tilfælde kontanthjælpsydelsen eller indkomstskatten er for høj, vil smerten ved at arbejde ikke længere blive opvejet af lysten. Der vil med andre ord ikke være et incitament til at påtage sig et arbejde. Der kan til denne opfattelse trækkes tråde til den Benthamske menneskeopfattelse, hvor mennesket anskues som grundlæggende egoistisk (Jensen 2005:17). Grundtanken er således, at mennesket vil søge at opnå størst mulig lykke og samtidig på bedste vis undgå lidelse og smerte. Fordele og ulemper opvejes således imod hinanden. Hvad der derimod giver lyst for den ene, gør ikke nødvendigvis for en anden. Det er derfor således forskelligt, hvilke ofre man vil gøre for noget, og nytten er dermed individuel. At påtage sig et arbejde, sættes ind i en lyst-smerte kalkule, hvor det afgørende for udslaget er, hvad der giver størst nytte. Det bliver derfor afgørende, at der er klare incitamenter i forhold til at påtage sig et arbejde. Denne anskuelsesmåde ligger sig endvidere op af den klassiske liberalisme (ibid.:17-18).

At kunne foretage en lyst-smerte kalkule beror på den tidligere beskrevne antagelse, at mennesket er et rationelt agerende væsen, der er drevet af at optimere sin egen nytte (nyttemaksimering). Logikken i forhold til virkningen af økonomiske incitamenter kan i en økonomisk forstand således siges at være præget af rationalerne i begrebet "det økonomiske

menneske". Denne anskuelse bygger på forestillingen om, at mennesket er et rationelt væsen, der operer ud fra nyttemaksimerende betragtninger. Rational choice teorien stammer fra den klassiske økonomiske teori (Andersen 2004:85) og bygger ligeledes på antagelsen om, at mennesket som nyttekalkulerende aktør rationelt vil maksimere egne interesser (ibid.). En af de grundlæggende teoretikere bag rational choice teorien er James S. Coleman (Andersen 2004:84).

Rational choice teorien tager, som tidligere beskrevet, udgangspunkt i et aktør niveau, og den adskiller sig således væsentligt fra strukturelle og normative teorier. Teorien afviser således, *"at der findes kollektive størrelser >> over<< og uafhængigt af individerne"* (Hagen 2003:220). Strukturelle forhold påvirker således ikke individet, mens individet omvendt påvirker strukturen.

Ud fra denne tankegang bliver det således muligt ud fra enkle forudsætninger at generere modeller, forklaringer og teori omkring individets handlinger baseret på den enkeltes rationalitet i forhold til nyttemaksimering på den ene side og den enkeltes hensyn til andre på den anden side (ibid.:220-221). Forholdet til andre individer og det sociale aspekt heraf skal ifølge Coleman dog ses som udveksling af ressourcer i forsøget på at optimere egne interesser. Social interaktion skal således forstås som en udveksling af goder med henblik på at opfylde egne behov (Andersen 2004:85.87).

Relateret til dette speciale rejser teorien således den antagelse, at modtagerne af kontanthjælpen modtager ydelsen på baggrund af et valg herom. Der er altså tale om en rationalitet, der i høj grad motiveres af økonomiske incitament, hvoraf dogmet "det skal kunne betale sig at arbejde", passer perfekt ind i.

Colemans rationelle teori kan kritiseres i forhold til, at det ikke er muligt at tale om ubetingede frie handlinger, da ydre rammer kan være determinerende herfor. Andersen henviser endvidere til, at der må være normer tilstede for, at der kan handles rationelt, hvilket modstrider logikken om det normfrie rationelle menneske (ibid.:88).

4.3 Pierre Bourdieu

Som modspil til rational choice teorien vil jeg, som nævnt, inddrage Bourdieu og elementer fra hans praksisteori. Som grundlæggende forskel ser Bourdieu ikke individet som rationelt handlende, men som indlejret i og et produkt af en social og historisk kontekst. Han er fortaler for samspil frem for en klassisk opdeling fx mellem aktør/struktur, kvantitativ/kvalitativ, konflikt/konsensus, mikro/makro mv. (Prieur & Sestoft 2006:20).

Bourdieu har blandt andet været optaget af analyser af, hvorledes classeskel opretholdes og reproduceres. Han har udtalt, at han som udgangspunkt har haft en undren i forhold til:

” at verdens orden (...) i det store og hele bliver respekteret, at der ikke i højere grad forekommer overskridelser eller omvæltninger, (...) eller endnu mere overraskende, at den etablerede orden, med dens dominansforhold, dens rettigheder, til syvende og sidst består så let, (...) og at de mest utålelige eksistensvilkår så ofte kan fremstå som værende acceptable eller endog naturlige” (Prieur & Sestoft 2006:23)

Denne undren forsøges besvaret i hans praksisteori, hvor han operer med begreberne *felt*, kapital, *habitus*, *doxa* og symbolsk vold. Der er et samspil imellem dem alle, men jeg vil i specialet primært rette min opmærksomhed mod begreberne *habitus* og *symbolsk vold*.

4.3.1 Habitus

Bourdieu's *habitus* begreb dækker over, hvorledes et individ er disponeret til at handle. Det er disponeret ud fra tillærte skemaer, som præger individets handling på en bestemt måde. Dispositionerne er overvejende ubevidste, men beskrives som tillærte, kropslige, indgroede og inkorporerede (Prieur & Sestoft 2006: 39). At dispositionerne er kropsliggjorte betyder, at praksis sker gennem umiddelbare kropslige reaktioner, og at der dermed kan handles uden en bevidst beslutning herom (ibid.). *Habitus* begrebet ligger således i opposition til rational choice teorien. I sin kritik af utilitarismen og herunder rational choice, beskriver Bourdieu, at der kun undtagelsesvis ligger en strategisk intention bag en handling. En handling skal i stedet ses som en spontan udledning af *habitus*, tilpasset den omkringliggende virkelighed. Ud over at være uenig i det intentionelle i rational choice optikken, er han ligeledes uenig i, at ens motivation kan reduceres til økonomi. Til denne kritik inddrages kapitalbegrebet, hvoraf alle kapitalformer kan være værd at stræbe efter, hvorfor den økonomiske kapital ikke udelukkende kan være den primære. Ud over den økonomiske kapital opererer Bourdieu med en kulturel og social kapital, som grundlæggende

kapitalformer (ibid.:92). Fælles for kapitalformerne er, at de kan knyttes til anseelse og social status. Når dette er tilfældet, beskrives dette som symbolsk kapital (ibid.:94). Bourdieu udelukker som hovedregel en beregnende bevidsthed, men indfører et interessebegreb, der tilknyttes feltbegrebet. Individet kan indgå i kampe om at opnå de gevinster, et specifikt felt kan give. Der findes dog lige så mange felter, som der findes interesser, og det, der motiverer i det ene felt, gør måske ikke i et andet. Derfor udelukkes, at en økonomisk interesse kan opfattes som overordnet (ibid.: 47-48).

Til habitus begrebet refererer Bourdieu endvidere til, at selvom dette er et subjektivt begreb, knytter det sig ligeledes til en objektivitet i og med, at den individuelle habitus er en afart af en objektiv klasse- og gruppehabitus. Han beskriver således, at *"når man siger habitus, siger man samtidig, at det individuelle, det personlige og det subjektive er socialt og kollektivt"* (ibid.:41). Habitus formes igennem livserfaringer og livsbetingelser, og grundet sammenlignelige eksistensbetingelser vil der relativt ofte forekomme lignende habitusformer. At habitus er knyttet ens position kan virke determinerende. Det, individet bringer med sig fra tidligere, vil dog også altid præge. Habitus begrebet beskrives derfor som trægt, men ikke uforanderligt (ibid.: 42). Samtidig bevirker netop elementet af træghed, at der nok snarere er tale om reproduktion end forandring (ibid.), hvorfor der synes at forekomme en vis form for determinisme.

Mennesket opfattes således *ikke* som rationelt, men i stedet at handle ud fra ubevidste men kropsliggjorte og tillærte dispositioner. Social baggrund, kapital og habitus er alle medbestemmende i forhold til, hvorvidt man forstår og kan indgå i et felts spilleregler samt for, hvorvidt det, der bibringes, mødes med anerkendelse. Hertil tilskrives også begrebet symbolsk kapital en vis form for betydning, da der findes en overordnet konsensus omkring, hvad der vurderes som bedst eller finest. Et eksempel er, at selvom bixemad og øl måske foretrækkes, er der bred enighed om, at kaviar og champagne er et mere eksklusivt valg (ibid.:51). Symbolsk kapital hænger ligeledes sammen med begrebet symbolsk vold, hvilket præsenteres i nedenstående.

4.3.2 Symbolsk vold

Symbolsk vold dækker over en usynlig samfundsmæssig magtstruktur. Det er en social dominans, der bliver mulig at udøve i kraft af ens symbolske kapital og mulig at blive underlagt gennem

inkorporerede perceptionskategorier (Prieur & Sestoft 2007: 51). Der findes således de dominerende og de dominerede. Dette lader sig gøre, da man vurderer sig selv med de dominerendes øjne, og forstår dette som den legitime måde at anskue på (ibid.:81). Denne symbolske dominans/vold bygger således ligeledes på miskendelse. Det beskrives endvidere, at "*miskendelsen understøttes af, at underordningsforhold tit bliver fortryllet og forskønnet, forvandlet til følelsesmæssige bånd og eufemiseret gennem gaver og tjenester*" (ibid.: 53). Den dominerede kan således beundre og forsvare den dominerende. Bourdieu beskriver, hvorledes vi i vores bevidsthed kan have en vilje til at kæmpe i mod, men at visse reaktioner udløses automatisk og dermed bevirker, at vi vil anerkende den magt, vi står overfor. Det kan således siges, at kroppen så at sige forråder os, når vi er i et underlegenhedsforhold (ibid.:51). Dette sker fordi vores reaktionsmønstre ligger gemt i kroppen i form af sociale erfaringer, historie og følelser og får os til at reagere uden om vores bevidsthed, og at kroppen således er stærkest.

Symbolsk vold kan knyttes til habitus begrebet, og beskrives således:

"udøves ikke i de vidende bevidstheders rene logik, men i habitus' dispositioners dunkle verden, hvor vi finder indskrevet de skemaer for opfattelse, vurdering og handlen, som uden at nå frem til bevidsthedens afgørelser og viljens kontrol danner grundlag for et forhold af praktisk viden og anerkendelse - et forhold, som er grundlæggende skjult for sig selv" (ibid.:52).

Den symbolske vold foregår således skjult og muliggøres på baggrund af habitus. Den symbolske vold skal således heller ikke forstås som en fysisk vold, men som en social dominans.

Modstand mod neoliberalismen

Med afsæt i ovenstående, så har Bourdieu ikke overraskende tilkendegivet sin modstand mod neoliberalismen i den politiske debat og problematiserer dennes indflydelse på velfærdsstaten (Prieur & Sestoft 2006: 207-208). Bourdieu beskriver staten som et bureaukratisk felt, og netop fordi det er et felt, har det sin egen logik og egne kriterier. Han har problematiseret, at statens felt er blevet indtaget af det økonomiske felt og dets logik. I det økonomiske felt er der blandt andet en lønsomhedslogik med fokus på individet som rationelle og økonomiske aktører (ibid.: 208-209). Med andre ord problematiserer han, at et felts logik omkring universelle værdier og et ønske om at fremme det fælles bedste, nu er præget af økonomiske egeninteresser.

4.4 Holdningsteori

I dette afsnit præsenteres det valgte afsæt i holdningsteorien. Der er, som indledningsvis nævnt, både forskel på, hvorledes holdninger defineres og indfanges, og forskningsmæssigt peges der ikke på entydige resultater (Olsen 2008). Jeg har valgt at tage afsæt i en social-psykologisk definition, hvor holdninger ses som indlejrede og tilgængelige. Denne måde at anskue holdninger på, er én blandt flere, hvorfor denne tilgang har sine naturlige kritikere. En af de kritiske retninger i forhold til at opfatte holdninger som vedvarende, er den socialkonstruktivistiske retning. Denne opfatter holdninger som situationsbestemte ad hoc-konstruktioner, og ligger derfor i opposition til dette speciales opfattelse.

4.4.1 Holdningskomponenter

I tråd med specialets valgte holdnings definition, er der ligeledes valgt en komponentiel definition i forhold til sammensætningen af en holdning. Ligesom der ikke er konsensus omkring, hvad en holdning er, er der heller ikke enighed i forhold til, hvilke komponenter en holdning menes at bestå af. Specialet tager dog udgangspunkt i det, der af Olsen beskrives som *"den klassiske tre-komponent-opfattelse"* (Olsen 2008: 26).

Katzenelson (1994) betegner denne tre-komponente-opfattelse ud fra begreberne emotion, cognition og konation. Den emotionelle komponent vedrører følelsesmæssige aspekter og kan beskrives som relativ simpel i og med, at følelserne er af enten positiv eller negativ karakter. Hvor den emotionelle komponent kan ses som en sindsstemning, vedrører den kognitive komponent viden, og kan derfor betegnes som *"...fornuftsmæssige opfattelser eller overbevisninger"* (Olsen 2008: 27). Den konative komponent omhandler derimod en persons motivation, intention eller potentiel handleparathed i forhold til at agere i overensstemmelse med en given holdning. Det pointeres dog i litteraturen, at der ikke kan sættes lighedstegn i mellem den konative komponent og den faktiske adfærd, men at den kan være med til at estimere en adfærd, altså en *potentiel* handleparathed (ibid.).

Ud over en holdningssammensætning af de tre ovenover nævnte komponenter, kan holdninger også kendetegnes ved blandt andet at være stærke/svage og ambivalente/ikke-ambivalente (ibid.:40). Hvis en holdning er stærk, vil den være sværere at ændre og således mere stabil over tid. Stærke holdninger kan knyttes sammen med personlige erfaringer og vil ligeledes være mere

forudsigende i forhold til adfærden. Stærke holdninger beskrives endvidere som lettere genkaldelige end svage holdninger (ibid.: 41-43).

Ambivalens vedrører, at der kan forekomme forhold, der generer positive såvel som negative tilkendegivelser. I relation til specialets emne kan forestilles, at en økonomisk sanktion kan vurderes som negativ, men samtidig som en nødvendighed. Ambivalensen kan således tilskrives en uoverensstemmelse imellem emotion og kognition. De ikke-ambivalente holdninger vil ligeledes i højere grad end de ambivalente kunne forudsige handleparathed (ibid.: 46-47).

Selvom der som netop beskrevet findes ambivalente holdninger, hvor en holdnings tredimensionalitet ikke er i overensstemmelse, vil der ifølge Katzenelson søges imod konsonans, altså imod en overensstemmelse mellem holdningskomponenter og i forhold til den faktiske adfærd (Katzenelson 1994: 159). Dette afsæt tager udgangspunkt i Festingers dissonansteori. Hvis ikke der er konsonans, opstår det modsatte; dissonans. Trangen til at skabe konsonans vil dog være til stede, og undertiden sker der dette, at hvis ikke adfærden kan ændres, så søges mod nye kognitive informationer, således den emotionelle opfattelse ændres i positiv retning (ibid.160).

Kapitel 5

5.1 Analyse

I analysen vil empirien, der er fremkommet på baggrund af henholdsvis spørgeskemadataene og interviews, blive præsenteret og analyseret. Interviewene er som tidligere beskrevet indsamlet på baggrund af spørgeskemadataene, hvorfor det synes naturligt at lade analysen afspejle denne kronologi.

Spørgeskemadataene vil blive analyseret ud fra det nytteteoretiske afsæt og sammenlignet den eksisterende forskning. Analysen af interviewene muliggør en endnu dybere analyse. Denne del af analysen sættes først og fremmest i relation til holdningsteorien med henblik på at fremhæve, hvor og hvornår der tale om en holdning. Dernæst sættes holdninger i relation til eksisterende forskning og sammenholdes med både Bourdieu og den rationelle logik.

5.2 Præsentation samt analyse af spørgeskemadata

Efter indsamlingen i de tre jobcentre er der opnået 27 besvarede spørgeskemaer samt 6 ubesvarede. Dette giver en svarprocent på 78,78 %. Det vurderes dog som usandsynligt, at der ikke er afholdt mere end 33 samtaler fordelt på de tre jobcentre, inden for den uge hvor indsamlingen har fundet sted. Det ene jobcenter påpegede dog også, at de ikke havde spurgt alle, idet der var samtaler, hvor det af rådgiveren vurderes som upassende at spørge, hvorvidt borgeren ville være interesseret i at deltage. Det kan ligeledes tænkes, at der under andre samtaler kan være tale om forglemmelser. Dette giver en uundgåelig, om end usystematisk, selektion.

Af de besvarede skemaer fremgår det, at lidt over halvdelen er udfyldt af kvinder, jf. figur A2 i Appendiks. Der var i alt to skemaer, hvor rubrikken med køn ikke var udfyldt.¹⁰ Med hensyn til respondenternes alder har der været et overtal af de 31-40 årige, jf. figur A3 i Appendiks, mens der kun er en enkelt respondent over 50 år. Endelig er lidt over en fjerdedel af respondenterne yngre end 30 år. Generelt synes respondenternes alders- og kønsfordeling at afspejle fordelingen i hele populationen jf. afsnit 1.

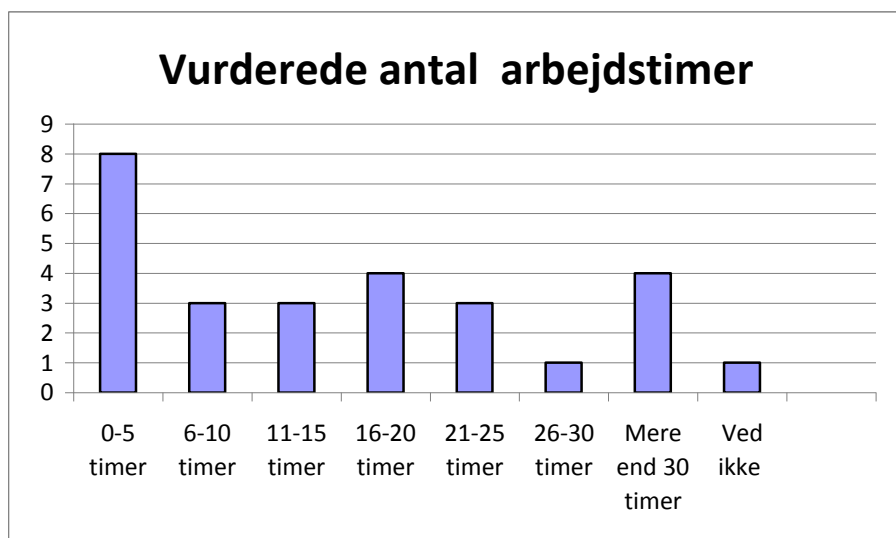
¹⁰ I figur A2 er derfor indført en ekstra kategori, "uoplyst". Jf. spørgeskemaet, er rubrikken med køn placeret på samme linje som rubrikken med alder, hvilket muligvis er årsagen til, at to af respondenter har overset denne rubrik.

I forhold til, hvor længe respondenter har modtaget deres kontanthjælpsydelse, er dette fordelt på alle svarkategorierne, dog med en overvægt af langtidsmodtagere¹¹. Denne fordeling er vist i figur A4 i Appendiks. Af begrundelse for modtagelsen af kontanthjælp (udover ledighed) opgiver over halvdelen af respondenterne "fysisk sygdom" som den væsentligste årsag, se figur A5 i Appendiks. Lige under halvdelen oplever "psykisk sygdom" som den væsentligste årsag, mens kun lidt mere end en fjerdedel oplever, at "manglende uddannelse og kvalifikationer" er den væsentligste årsag.¹² At det i så høj grad er sygdom, der ligger til grund for modtagelsen af kontanthjælpsydelsen kan indikere, at det er en gruppe, der ikke umiddelbart er tæt på arbejdsmarkedet. Samme billede tegner sig i Figur A4, der viser, hvor længe respondenterne har modtaget kontanthjælp. Her fremgår det, at en større andel af respondenterne har været på kontanthjælp over en længere periode, dvs. at der formodentligt ikke er tale om forbigående problemer. I det tilfælde, at disse personer er langt fra at være arbejdsmarkedsparate, så er det muligt, at eventuelle økonomiske incitament vil have en meget begrænset eller måske slet ingen effekt på deres arbejdsmarkedsdeltagelse. Dette belyses i nedenstående figur 1, hvor respondenterne bedes vurdere egen arbejdsduelighed.

¹¹ Mere end halvdelen har modtaget kontanthjælp i minimum tre år.

¹² Det bemærkes, at svarkategorierne summerer til mere end 100 pct. Dette skyldes, at nogle respondenter angav mere end én hovedårsag.

Figur 1: Selvvurderet arbejdsduelighed

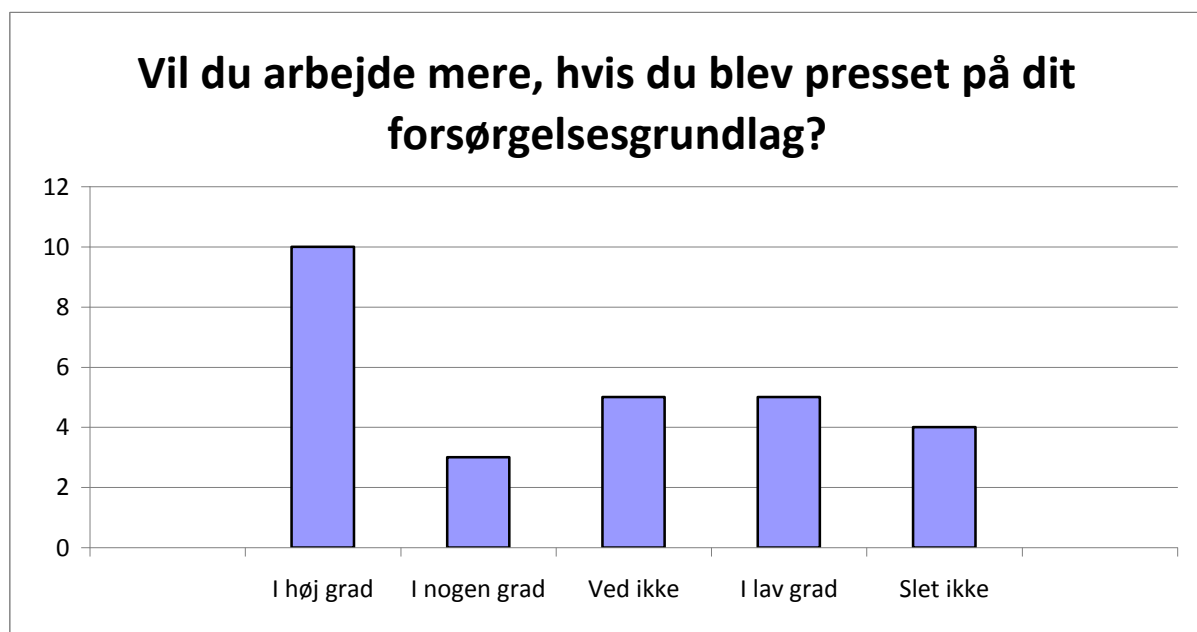
Figur 1 note: Figuren viser antal respondenter fordelt efter, hvor mange timer de vurderer sig i stand til at arbejde ugentligt.

I figur 1 spørges ind til, hvor mange timer respondenterne selv vurderer sig i stand til at arbejde, såfremt de ikke skulle tage hensyn til økonomiske konsekvenser/gevinster. I specialet henvises til dette som respondenternes arbejdsduelighed. Her er det interessant, at 18 ud af 27 rent faktisk vurderer, at de er i stand til at arbejde seks timer eller mere om ugen. Hertil kommer, at knap halvdelen af disse endda vurderede, at de kunne arbejde 16 timer ugentligt eller mere, jf. figur 1. Dette indikerer, at en betydelig andel af respondenterne til en vis grad ville være i stand til at deltage på arbejdsmarkedet. Set i forhold til nytteteorien, taler dette for, at der er et arbejdsmarkedspotentiale, som økonomiske incitamenter muligvis kan have en positiv effekt på, *uden* umiddelbare negative konsekvenser for kontanthjælpsmodtageren. Det bemærkes dog, at hele 8 ud af 27 vurderer, at de kun ville være i stand til at arbejde op til fem eller slet ingen timer ugentligt.

I forhold til spørgsmålet vedrørende, hvorvidt respondenterne ville arbejde mere end angivet i ovenstående, såfremt de blev presset økonomisk, har halvdelen svaret, at det ville de i enten "høj grad" eller "nogen grad". I tråd med Jørgen Goul Andersen (2003) peger dette i retningen af, at høj grad af trivsel kan have en negativ indvirkning på graden af arbejdsmarkedsdeltagelse. Sammenholdes dette med nytteteorien, kan det udlægges, at respondenterne ville vælge at arbejde mere, såfremt de oplevede et økonomisk pres, hvilket kan indikere, at økonomiske

incitamenter i noget omfang kan have den tilsigtede effekt på graden af arbejdsmarkedsdeltagelse og dermed også på graden af selvforsørgelse. På den anden side svarer 9 ud af 27, at de kun i "lav grad" eller "slet ikke" vil arbejde mere trods eventuelle økonomiske incitamenter jf. figur 2.

Figur 2: Arbejdsduelighed ved økonomisk pres"

Figur 2 note: Figuren viser antal respondenter, samt i hvilken grad de vil arbejde mere, end de har vurderet sig i stand til jf. figur 1, såfremt de blev presset økonomisk

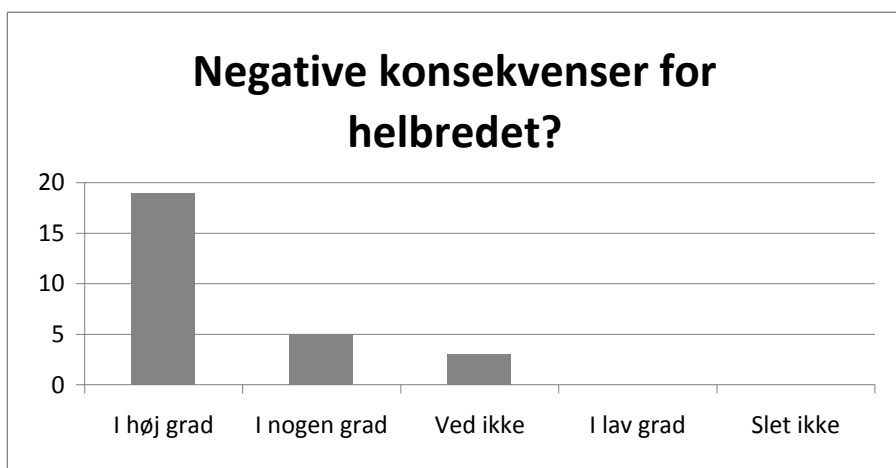
I forhold til netop dette spørgsmål, har to respondenter pointeret¹³, at de ville være tvunget ud i kriminalitet, såfremt de blev presset økonomisk til at arbejde mere, end de selv vurderer sig i stand til. I forskningsprojektet "Livet på de laveste ydelser", præsenteres en copingstrategi kaldet Desperadocoping. Herunder beskrives, hvorledes en ofte anvendt strategi for mennesker, der ikke ressourcemæssigt kan overskue sin egen situation, er, at der tyes til uhensigtsmæssige og kortsigtede strategier såsom tyveri, gældsstiftelse mv. Dette trækker i retningen af, at en sådan arbejdsmarkedspolitik kan få negative konsekvenser for en andel af kontanthjælpsmodtagerne, ligesom det kan tænkes at få sociale og samfundsøkonomiske konsekvenser, hvis disse, i forvejen ofte sårbare mennesker, presses yderligere.

Dette understøttes yderligere i figur 3, hvor respondenterne spørges om, hvorvidt et øget antal timer vil have en negativ indflydelse på deres helbred. Hertil svarer hele 24 ud af 27 bekræftende,

¹³ Dette er i det ene tilfælde noteret på spørgeskemaets bagside, hvor der netop var mulighed for at komme med eventuelle tilføjelser. I det andet tilfælde er dette noteret på spørgeskemaets forside ud for de givne svarkategorier.

jf. figur 3. Så til trods for, at en politik med fokus på økonomiske incitamenter givetvis til en vis grad vil kunne øge graden af selvforsørgelse blandt denne gruppe, tyder dette således på, at det formentlig vil have negative konsekvenser for flertallet.

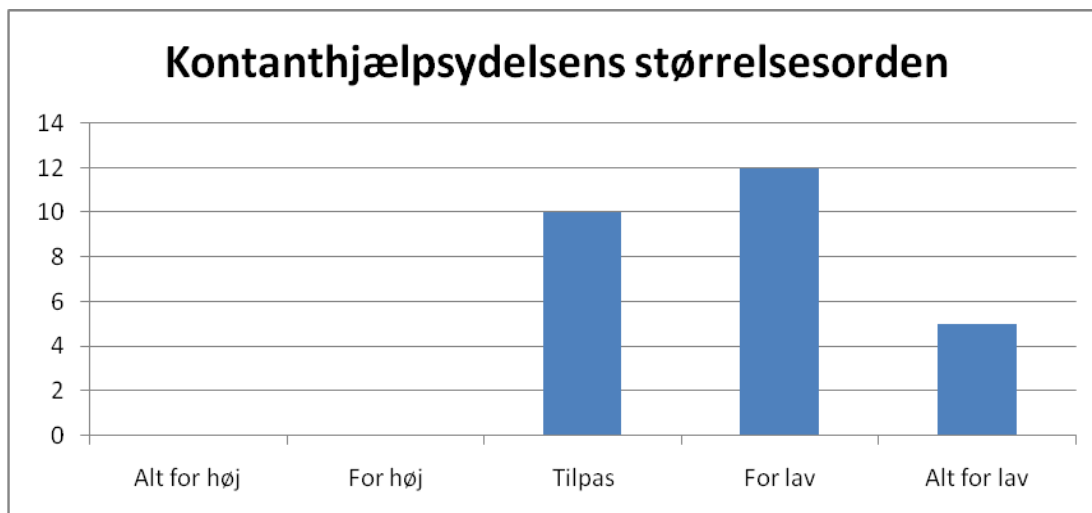
Figur 3: Helbredsmæssige konsekvenser

Figur 3 note: Figuren viser antal respondenter, samt i hvilken grad et øget antal timer på arbejdsmarkedet vil have en vurderet negativ indflydelse på eget helbred.

For at vurdere i hvilket omfang nedskæringer i kontanthjælpen vil få væsentlige negative konsekvenser for gruppen, beskæftiger de resterende to spørgsmål sig med respondenternes holdning til kontanthjælpens nuværende størrelse samt deres holdning til konsekvenserne af en eventuel reduktion i kontanthjælpen. Med hensyn til, hvorvidt kontanthjælpsydelsens størrelse vurderes "for høj", "tilpas" eller "for lav", anser 10 ud af 27 kontanthjælpen for at være af en tilpas størrelse, mens resten anser den for at være "for lav" eller "alt for lav", jf. figur 4. At over halvdelen vurderer kontanthjælpsydelsen som værende for lav kan ses som overraskende ud fra en nyttebetragtende optik. En forklaring herpå kan være, at en forringelse af ens helbredsmæssige tilstand som følge af flere arbejdstimer, vægtes som et værre onde end en vurderet lav indkomst. Omvendt ville 18 ud 27 arbejde mere, såfremt de blev presset på deres forsørgelsesgrundlag. Dette kan indikere, at det afgørende er, hvor stort det økonomiske pres er.

Figur 4: Kontanthjælpsydelsens størrelse

Figur 4 note: Figuren viser antal respondenter, samt respondenternes holdning til kontanthjælpsydelsens størrelsesorden

Som figur 4 viser, er der således ingen, der anser kontanthjælpen som værende "for høj" eller "alt for høj". I lyset heraf er det heller ikke overraskende, at det afsluttende spørgsmål viser, at alle respondenterne var enige eller delvist enige i, at de ikke ville have råd til basale ting, såfremt deres ydelse blev nedsat med 1500 kr. om måneden, jf. figur 5.

Figur 5: Økonomiske konsekvenser

Figur 5 note: Figuren viser antal respondenter samt deres enighed i forhold til, hvorvidt de *ikke* vil have råd til basale ting (husleje, mad etc.), såfremt kontanthjælpsydelsen blev nedsat med 1500 kr. pr. måned.

Dette peger i retningen af, at det, om ikke andet, må forventes at få betydelige økonomiske konsekvenser for kontanthjælpsmodtagerne, hvis der skæres i ydelsen. Dette indikerer endvidere, at en sådan økonomisk politik risikerer at presse nogle til at yde mere, end de vurderer sig selv i stand til set i forhold til deres fysiske og psykiske tilstand.

5.2.1 Opsummering

Med hensyn til effekten af en beskæftigelsespolitik, der har fokus på virkningen af økonomiske incitament, viser ovenstående i første omgang, at respondenterne samlet set udgør en gruppe, der umiddelbart er langt fra arbejdsmarkedet. Dette viser sig ved, at en stor andel har været på kontanthjælp gennem en længere årrække, ligesom flere angiver fysisk og psykisk sygdom som en væsentlig årsag til, at de modtager offentlig forsørgelse. Denne antagelse støttes endvidere op af Skipper (2007), hvor det af sagsbehandlerne vurderes, at henholdsvis 8 og 9 ud af 10 af de ikke-arbejdsmarkedsparete kontanthjælpsmodtagere, har helbredsmæssige problemer i en sådan grad, at det står i vejen for beskæftigelse. Hvis denne gruppe i høj grad består af personer, der er meget langt fra at være arbejdsmarkedsparete, kan det synes tvivlsomt, om en incitamentspolitik som beskrevet ovenfor, vil have en mærkbar effekt. På den anden side viste ovenstående også, at en stor del af respondenterne rent faktisk vurderer sig i stand til at arbejde et antal timer hver uge. Dette taler omvendt for, at der ligger et uudnyttet potentiale for selvforsørgelse blandt disse personer. Et potentiale, der eventuelt kunne udløses gennem en politisk ændring, der i højere grad benytter økonomiske incitament som redskab. Ovenstående viste yderligere, at en sådan politik måske endda vil kunne have en effekt udover respondenternes egenvurderede arbejdsduelighed. Dette fremgik af figur 3, der viste, at et flertal ville arbejde udover det, de selv havde vurderet sig i stand til, hvis de blev presset økonomisk. Dette kan i tråd med den nyttemaksimerende optik indikere, at såfremt vilkårene for modtagelsen af kontanthjælpsydelsen gøres mindre fordelagtige vil nytten ved at arbejde overstige nytten ved at modtage kontanthjælpsydelsen, dette til trods for, at størstedelen vurderer, at dette vil have negative konsekvenser for deres helbred.

Selvom ovenstående tyder på, at en arbejdsmarkedspolitik, der benytter sig af økonomiske incitament, kan have en virkning på graden af selvforsørgelse blandt ikke-arbejdsmarkedsparete kontanthjælpsmodtagere, er det langt fra givet, at en sådan politik vil være uden konsekvenser for denne gruppe. Naturligvis vil eventuelle økonomiske sanktioner medføre økonomiske konsekvenser, såfremt den ikke resulterer i en overgang til beskæftigelse. Figur 4 og 5 viste, at respondenterne vurderede dette som meget betydelige konsekvenser, idet de fandt, at kontanthjælpen er enten lav eller tilpas i sin nuværende form. De angav ligeledes, at de ville have vanskeligt ved at få råd til selv basale ting, hvis kontanthjælpen reduceredes med 1.500 kr. om

måned. Foruden økonomiske konsekvenser pegede ovenstående analyse på, at sådanne økonomiske sanktioner også kan få helbredsmæssige konsekvenser for de ikke-arbejdsmarkedsparte kontanthjælpsmodtagere. Således var der ikke en eneste respondent, der medgav, at det ville have få eller ingen helbredsmæssige betydninger for dem, i det fald de blev presset til at arbejde mere, end de selv vurderede sig i stand til.

Ovenstående peger således på en potentiel egenvurderet effekt på kontanthjælpsmodtageres beskæftigelse af en ændret arbejdsmarkedspolitisk strategi med fokus på økonomiske incitament. Dog tyder analysen også på, at en sådan politik muligvis vil have en betydelig social slagside med omfattende økonomiske såvel som helbredsmæssige konsekvenser for de ikke-arbejdsmarkedsparte kontanthjælpsmodtagere. Ovenstående analyse er dog for generel i sin form til at kunne belyse omfanget af sådanne negative konsekvenser med henblik på at kunne opveje for og imod en sådan politik. Eksempelvis om en negativ ændring i respondenternes helbred kun gælder respondenternes egenvurdering. Ligeledes giver undersøgelsen ikke svar på, om der er tale om væsentlige eller blot minimale helbredsændringer. Af andre ubesvarede spørgsmål står ligeledes respondenternes selvrapporterede arbejdsduelighed, hvor størstedelen som bekendt angiver sig i stand til at arbejde et antal timer ugentligt. Om eller i så fald hvorfor ikke dette potentiale udløses i dag, og hvordan det eventuelt kan komme til det i fremtiden, står ligeledes ubesvaret. Effekten af en incitamentspræget politik bygger endvidere på antagelsen om, at modtagerne rent faktisk har et reelt valg, hvad angår modtagelsen af ydelsen kontra at være i beskæftigelse. Analysen er endvidere også for generel i sin form til at kunne sige noget om respondenternes faktiske holdninger. For at opnå en mere nuanceret belysning af problemformuleringens spørgsmål, suppleres ovenstående analyse derfor med opfølgende interviews med tre af respondenterne.

Interviewene skal til dels fokusere på respondenternes holdning til, hvor effektive de mener, at økonomiske incitament vil være i forhold til at øge deres beskæftigelse, samt hvor effektivt de vurderer, at deres arbejdsduelighed udnyttes i dag. Derudover ønskes en specificering af, hvilke eventuelle konsekvenser de vurderer, at en øget arbejdstid og/eller en overeksponering af deres potentiale kan få.

5.3 Præsentation samt analyse af interviewdata

Jeg vil her i analysens andet led præsentere samt analysere på et uddrag af citater fra de foretagne interviews. Fokus for analysen vil være på informanternes personlige holdning til virkningen af økonomiske incitamenter. Holdningerne vil overordnet blive anskuet som specifikke, da der er spurgt ind til konkrete emner relateret til deres kontanthjælpsforløb. Analysen bygges op omkring samlede fortolkninger af interviewene. Fortolkningerne forsøges at gøres gennemsigtige ved, at de understøttes af citater. Fortolkningerne er i nedenstående inddelt under overskrifter, som er opstået på baggrund af en kombination af de stillede spørgsmål samt fortolkede tendenser, der har vist sig under gennemlæsning af transskriptionerne. Dette er i tråd med den meningsfortolkende analysemetode. Udsagnene præsenteres i citatform og er således taget ud af en større kontekst, men i en form, der er loyal i forhold til de præcise udtalelser. Citaterne vil i første omgang blive gjort til genstand for fortolkning igennem holdningskomponenterne. Dette sker med henblik på at klarlægge, hvorvidt der rent faktisk er tale om ytrede holdninger. Hernæst vil holdningerne analyseres både ud fra rationel choice og Bourdieus begrebsapparat.

Der er i alt foretaget tre interviews, og interviewpersonerne er alle kontanthjælpsmodtagere, der er blevet kategoriseret som havende problemer ud over ledighed. Jf. tidligere diskussion, er der potentiale for, at kategorisering foretages forskelligt. Interviewpersonerne beskriver dog også sig selv som havende problemer ud over ledighed i form af fysisk sygdom enten alene eller i kombination med psykiske problematikker. Herudover beskriver interviewpersonerne også, at de har socioøkonomiske problemer i form af samstemmende økonomiske problemer samt reduceret netværk og problemfyldte familieforhold. De interviewede er kvinder i alderen 20-40 år og har modtaget kontanthjælp i hhv. 2, 7 og 11 år.

Med henvisning til Bourdieu og habitusbegrebet kan personer, der indgår på samme felt, (i dette tilfælde feltet for offentlig forsørgelse), have tilsvarende dispositionssystemer, hvorfor det med dette afsæt kan formodes, at deres udtalelser i nogen grad vil være enslydende.

Oplever du dig hjulpet af dit jobcenter?

Interviewpersonerne er indledningsvis blevet bedt om at fortælle om deres kontanthjælpsforløb og herunder blandt andet hvilke problematikker, der ligger til grund for modtagelsen af ydelsen. Efterfølgende er de blevet spurgt ind til, hvorvidt de føler sig hjulpet af jobcenteret i forhold til

disse problematikker. Interviewpersonernes oplevelser af deres kontanthjælpsforløb er alle præget af både negative og positive oplevelser, hvilket illustreres i følgende citater:

"Det er blevet godt, men jeg kunne godt have brugt, at der i starten var blevet lagt mere mærke til mig. Men de har jo så mange. Jeg er bevidst om, at man er et nummer i rækken dernede. Min rådgiver er rigtig sød og rigtig god, men det kan godt være svært at fange dem, på de tider man skal. Det er jo lidt sådan, at man skal tage det i egen hånd, og når man har det rigtig skidt, så kan det godt være svært at tage det i egne hænder. Og der kunne de godt være hurtigere ude. Men i forhold til de tiltag de har taget nu, der syntes jeg, at de har været gode." (Interview 1)

"Nej. Siden kommunesammenlægningen vil jeg skyde på, at jeg har haft over 20 sagsbehandlere. Det har været udskiftning på udskiftning, lovning på lovning. Og hver gang man kom til en ny samtale, så sad der en ny. Det er først inden for de sidste par år, at jeg har haft længerevarende sagsbehandlere." (Interview 2)

"Nu gør jeg. Nu er der endelig sat noget i gang, men det har taget syv år, syv år af mit liv." (Interview 3)

Med afsæt i Katzenelsons holdningskomponenter kan det ud fra ovenstående tolkes, at informanternes holdning kommer til udtryk igennem den emotionelle og kognitive dimension. Disse to dimensioner kan være svære at skelne, men tolkes i ovenstående således, at informanterne har sammenlignelige oplevelser i forhold til, at de under deres forløb har følt frustrationer (emotionel dimension), fordi de ikke har oplevet (kognitiv dimension), at der er blevet taget udgangspunkt i deres individuelle situation og de problematikker, de oplever som grunden til, at netop de ikke er i arbejde. At der efterspørges en vedvarende relation, der kender og forstår dem, og som derfor kan tage hånd om deres individuelle problemer, kan ses som værende i tråd med Eskelinen og Olesen (2010). De finder, at relationen mellem sagsbehandler og kontanthjælpsmodtager har betydning for det beskæftigelsesorienterede fokus.

Holdningsdimensionerne vil i følge Festinger forsøge at være i overensstemmelse med den faktiske adfærd, hvilket kan ske igennem en handlings- eller holdningsændring. Som det fremgår af interview 1, så henviser personen her til en bevidsthed om *"..at man skal tage det i egen hånd"*, men tilføjer *".. når man har det rigtig skidt, så kan det godt være svært at tage det i egne hænder"*. Interviewperson 3 har ligeledes forsøgt med egne initiativer i form af akupunkturbehandling og uddannelse. *"Jeg har fået noget akupunktur, og det har været skønt, det er så dejligt at gå til det."*

Men det er noget jeg selv har iværksat.” Og ”også selv gennemført en uddannelse som pilates og yoga instruktør og selv betalt.” Også under interview 2 er der fremkommet alternative tanker til kontanthjælpen ”..det er ikke fordi jeg ikke vil ud af systemet, så jeg har nogen gange tænkt så skide være med det. Så må vi arbejde os til døde. Men det kan jeg jo heller ikke.”

Det kan tolkes således, at informanterne har forsøgt at udligne dissonansen imellem en negativ ladet holdning overfor at være i kontanthjælpssystemet ved at målrette adfærden eller bevidstheden i forhold til at træde ud af systemet, dog uden at det er lykkedes. At informanterne derfor har bevæget sig fra et emotionelt negativt til et mere positivt ladet udgangspunkt, kan tolkes som en holdningsændring i forhold til at skabe konsonans i mellem holdning og adfærd.

I henhold til Bourdieu kan der opstå symbolsk vold, når personer er i et underlegensforhold. Et sådan forhold kan påpeges i jobcenterregi, da modtagerne underligges sagsbehandlernes vurderinger og deres tid, ressourcer og bevillinger i forhold til iværksættelse/fratagelse af hjælp og støtte. At ovenstående kan være en illustration på symbolsk vold, ses tydeligst i interview 1, hvor sagsbehandleren omtales som sød, men bare travl fordi hun har mange, hvilket kan tolkes som miskendelse.

At det trods et ønske om at komme ud af systemet ikke er lykkedes informanterne tyder på en egenvurdering gående på, at de er i systemet af nød frem for lyst, og at der i så fald ikke er tale om et reelt valg. Dette er interessant, da det indikerer, at økonomiske incitamenter i så fald ikke vil have en effekt på deres arbejdsmarkedsdeltagelse. Jeg vender tilbage til begge disse diskussioner nedenfor.

Kontanthjælp, en lukrativ ydelse?

I spørgeskemaundersøgelsen har et af spørgsmålene omhandlet kontanthjælpsydelsens størrelsesorden. Dette har ligeledes været et tema under interviewene. At kontanthjælpsydelsen skulle være for høj kan interviewpersonerne heller ikke nikke genkendende til, og udtaler således følgende:

”Jeg har været så presset, især fordi jeg også havde det skidt i forvejen. Når først man begynder at bekymre sig om, hvorvidt man kan putte mad i sit barns mund og tag over hovedet, så kan man ikke tage hånd om andre ting overhovedet. Så er det nummer et i ens liv hver dag. Så jeg vil overhovedet ikke synes, at det vil være en god

ide at skære i ens kontanthjælp. Dem, der tror andet, har ikke selv prøvet at være på kontanthjælp, for det er ikke sjovt.” (interview 1)

”Den er i hvert fald ikke for høj. Jeg brokker mig ikke. Hvis bare jeg har mad på bordet og et sted at bo, så brokker jeg ikke. Men den er ikke for høj. Der er ikke penge til at give gaver til ens familie. Det kan kun lige løbe rundt.” (Interview 3)

De emotionelle og kognitive komponenter er i ovenstående udsagn igen svære at skille fra hinanden, men vurderes begge at være til stede. Den emotionelle del kommer til udtryk, når der refereres til at føle sig presset, have det skidt, bekymre sig og ikke at brokke sig. Den kognitive komponent derimod kommer til udtryk, idet udsagnene bygger på interviewpersonernes erfaringer med ikke at have en tilstrækkelig økonomi.

De er således samstemmigt enige om, at ydelsen ikke er for høj, ligesom alle oplever sig berørte af økonomiske afsavn. Dette kunne tyde på, at den økonomiske motivation til at intensivere sin jobsøgning til dels allerede er til stede i dag. Set i lyset af tidligere refererede undersøgelser, Andersen (2006) vedrørende arbejdsmarked og trivsel, kan der argumenteres for, at dette oplevede udgangspunkt, hvor ydelsen vurderes at have en størrelsesorden, hvor *”det ikke er sjovt”* og *”kun lige kan løbe rundt”*, udefra set kan opfattes som positivt. Dette skyldes, at stigmatisering og økonomisk nød har en positiv effekt på søgeintensiteten. Omvendt har høj trivsel en negativ effekt, hvilket ligeledes synes at være i tråd med den nytteoptimerende optik. På den anden side peger ovenstående udtalelser i retningen af, at informanterne ikke selv vurderer, at mangel på økonomiske incitamenter er grunden til, at de ikke er i arbejde. De fremhæver i stedet, at tilstedeværelsen af økonomiske incitamenter fastholder frem for at udvikle: *”Når først man begynder at bekymre sig om, hvorvidt man kan putte mad i sit barns mund og tag over hovedet, så kan man ikke tage hånd om andre ting overhovedet. Så er det nummer et i ens liv hver dag”*. Dette støtter ovenstående tolkning gående på, at interviewpersonerne ikke modtager kontanthjælp af lyst, men af nødvendighed. Eller sagt på en anden måde, informanterne peger selv på tilstedeværelsen af (økonomiske) incitamenter i forhold til at komme væk fra kontanthjælpsydelsen.

En af interviewpersonerne tolkes også at pege på ensomhed og/eller manglende netværk og deraf mistrivsel som en anden ikke-økonomisk konsekvens ved at stå uden for arbejdsmarkedet:

"Jeg vil gerne ud og arbejde, ud og lave noget, jeg vil gerne lave noget. Måske et fleks job, men jeg ved det ikke endnu. Jeg er virkelig meget syg og min kæreste er ved at gå fra mig, fordi jeg er så syg. Jeg har også kun en enkelt veninde. Så jeg går meget alene. Så er man ikke syg i forvejen så bliver man det." (Interview 3)

Kan det betale sig at arbejde?

I forlængelse af ovenstående er interviewpersonerne spurgt til, hvad de tænker, når det omtales, at det ikke kan betale sig at arbejde, fordi kontanthjælpsydelsen er for høj. Her påpeges det ligeledes, at ydelsen ikke ses som værende for generøs:

"Jeg syntes ikke, at man skal give folk flere penge. Men jeg syntes, det er svært at tage folk over en kam. (...)Men det har ikke været nemt at leve. Jeg har det faktisk bedre på SU, fordi jeg kan tage studielån, end på kontanthjælp. For mig var det faktisk en økonomisk ændring på 4500 kr. med et barn. Jeg har virkelig ikke brug for at få mindre penge. (...)Jeg har været så presset, især fordi jeg også havde det skidt i forvejen. (...)Måske for dem, der kun er arbejdsløse, men ikke for dem, der har problemer oveni. Det nægter jeg simpelthen at tro." (Interview 1)

"Jeg tænker, at de ikke har forstand på virkeligheden." (Interview 2)

Hvor citatet fra interview 2 er entydigt, ses der i interview 1 at være en hvis form for ambivalens at spore. For sit eget vedkommende er hun emotionelt negativt ladet, i og med at hun har følt sig presset og har haft det skidt, og kognitivt i og med at hun har gjort sig erfaringer med, at det har været svært at leve efter hendes økonomiske nedgang ved overgangen fra SU til kontanthjælp. Samtidig udtaler hun dog, at hun ikke syntes at ydelsen skal være højere, og hun skelner imellem at have arbejdsløshed som problem og at have problemer ud over arbejdsløsheden. Holdningen er dog, at det for deres specifikke situation, ikke er et spørgsmål om, at der manglende økonomiske incitament er til at tage et arbejde.

I en rationel optik er der ingen logik i, at det udtales, at ydelsen ikke skal være højere. Omvendt kan den tilsyneladende ambivalens i forhold til dette spørgsmål være et udtryk for Bourdieus begreb omkring symbolsk vold. At der trods oplevelsen af økonomiske problemer ikke tales for en højere ydelse, kan være et udtryk for anerkendelsen af de dominerendes vurderinger, altså et udtryk for symbolsk vold.

I forhold til en vurdering af, hvorvidt brugen af økonomiske sanktioner har en virkning, er informanterne heller ikke entydige i deres vurdering. Den ene har prøvet at blive sanktioneret, men tilføjer, at det i nogle tilfælde har skyldtes fejl fra jobcenterets side. En anden fortæller, at hun er fritaget for sanktion ved manglende fremmøde, da hun har hukommelsesproblemer: *” Så det kan jeg ikke holdes ansvarlig for, for det ved de.”* (Interview 2). Generelt i forhold til brugen af sanktioner udtaler de følgende:

”Jeg synes, at det er så svært, det der med at tage folk over en kam.(...) Mødte man heller ikke på et arbejde, fik man jo heller ingen penge, så nogen gange. Men der er jo nogen mennesker, der pisse gerne vil være der, men som ikke kan af alle mulige andre grunde inde i sig selv. Tit når man har noget rod i sit liv, så har man heller ikke styr på sin økonomi. Jeg syntes ikke, at det er sort og hvidt. Nogen får ikke den der, at så må jeg gøre noget ved det, nogen ryger i et endnu dybere hul og kan slet ikke få det til at fungere. Sådan vil jeg få det. Hvis man gjorde det ved mig, så vil mit liv bare køre endnu mere ind i en spiral nedad. For jeg har ikke kræfterne, til at sige så må jeg bare få mig et job, fordi jeg ikke kan det her kontanthjælp. Det ville ikke fungere for mig, der ville ikke gå lang tid, før jeg var på kontanthjælp igen. Det ved jeg.” (Interview 1)

”Ja, jeg syntes det er rimeligt. Min mand har i hvert fald lært af det. Han fik en sanktion på et tidspunkt, og har da ikke fået en siden. Jeg grinte faktisk bare af ham, jo det var trælst økonomisk, sagde også til ham så kan du sgu lære det.” (Interview 2)

Interview person 3 forholder sig til sine egne oplevelser med sanktion og fortæller her:

”Ja det har jeg nogle gange, når jeg har haft svært ved at passe mine aktiveringsforløb. Har også prøvet at ringe og sige, at jeg skal til lægen og derfor ikke kommer. Men så er der en eller anden på kontoret, som ikke giver besked, og så bliver man trukket alligevel.” (Interview 3)

I en tidligere sammenhæng udtaler hun ligeledes:

”Kommunen skal lære, at man ikke må presse handicappede, og at man ikke må stjæle penge fra handicappede.” (Interview 3)

Under interview 1 gives der primært udtryk for den emotionelle komponent i forhold til, at der beskrives en negativitet i forhold til, at en sanktion vil forværre hendes situation. Kognitivt forstår hun logikken bag en sanktion, men beskriver, at hun ikke formår at efterleve denne logik, hvilket

er et tegn på dissonans. Ydermere redegør hun for, at der overordnet set, kan tales både for og imod, hvilket gør holdningen ambivalent.

I interview 2 redegøres der først for, at hun selv ikke kan sanktioneres, da hun har lægeligt belæg for, at hun husker dårligt. Hun beskriver derfor en positiv indstilling i forhold til, at man må lære af sine fejl.

Under interview 3, gives der udtryk for, at hendes erfaringer med at blive sanktioneret, ikke altid har bygget på en, for hende, logisk logik. Hun er således negativt emotionelt stillet overfor brugen af sanktioner og sammenligner det med at stjæle, når det vedrører sanktion af handicappede mennesker.

Informanterne argumenterer således både for og imod, og primært informant 1 og 2 synes dermed ikke direkte uenige i "rimeligheden" i brugen af økonomiske sanktioner, og de er således heller ikke afvisende overfor, at sådanne kan have positive effekter på jobsøgningen. Det tolkes dog af ovenstående udsagn, at de mener, at en sanktion skal bero på et skøn, og at det i deres situation måske ikke vil have den ønskede effekt. Dette begrundes med mangel på ressourcer til generelt at tage hånd om sig selv i dagligdagen, hvormed det at passe et job eller leve op til forpligtigelser overfor jobcentret synes uoverkommeligt. Modsat nytteteorien er det, som tidligere nævnt, nærliggende, at dette kan betyde, at økonomiske sanktioner ikke vil have den ønskede effekt, fordi en sådan effekt må bero på en antagelse om, at modtagerne træffer (eller kan træffe) et valg om ikke at leve op til de opstillede krav, hvor dette for nogle modtagere måske nærmere handler om, at de ikke magter dette, selvom de måtte have et ønske herom. Derudover synes det som også tidligere nævnt at være en mulig risiko, at det for nogle modtagere vil kunne forværre en i forvejen problematisk situation, hvis yderligere økonomiske incitamenter blev taget i brug. Dette tolkes eksempelvis at være egenvurderingen hos interviewperson 1:

"Tit når man har noget rod i sit liv, så har man heller ikke styr på sin økonomi. Jeg syntes ikke, at det er sort og hvidt. Nogen får ikke den der, at så må jeg gøre noget ved det, nogen ryger i et endnu dybere hul og kan slet ikke få det til at fungere. Sådan vil jeg få det. Hvis man gjorde det ved mig, så vil mit liv bare køre endnu mere ind i en spiral nedad. For jeg har ikke kræfterne".

Denne udtalelse i særdeleshed er i tråd med Ejrnæs mfl. (2010) i forhold til en egenvurdering af, hvorvidt ressourcestærke borgere vil have en større positiv effekt af økonomiske incitamenter.

Omvendt beror ovenstående på egenvurderinger, og en positiv indstilling i forhold til sanktionering i forhold til deres egen situation, kan ligeledes sige være i modstrid med rational choice teorien.

Relatering til kriminalitet

Der blev i spørgeskemaundersøgelsens besvarelser gjort opmærksom på, at et øget økonomisk pres kunne føre til berigelseskriminalitet. I relation til de økonomiske afsavn, interviewpersonerne oplever som følge af kontanthjælpen, er de således blevet spurgt om, hvorvidt de kan relatere til, at nogle kontanthjælpsmodtagere føler sig så pressede, at de ser berigelseskriminalitet som en mulighed:

"Det kan jeg sagtens relatere til.(...) i henhold til, at jeg har et barn og alt stod på spids, så er der næsten ikke noget, jeg ikke ville gøre. Jeg var også villig til at gøre et eller andet. Jeg kan sagtens forstå, at nogen gør. Jeg har ikke selv rodet i en skraldespand eller stjålet i butikker, men hvis man kommer dertil, hvor det er nødvendigt. Jo, jeg kan godt relatere. Man bruger de muligheder, man har, og sådan er det verden over. Man gør det, der er nødvendigt, og det kan jeg relatere til. At man heller ikke bare tager et arbejde, og at det så er løsningen, kan jeg godt forstå. Der går jo en måned, inden det giver penge, så er der jo heller ikke mad på bordet her og nu." (Interview 1)

"Sort arbejde kunne jeg godt forstille mig. Men ikke direkte kriminalitet. Tror ikke, at jeg kunne finde på at begå bankrøveri eller sådan noget." (Interview 2)

"Ja, jeg ville stjæle i butikker." (Interview 3)

Hvor langt der i givet fald er fra tanke til handling og hvor økonomisk presset interviewpersonerne skal være, før de tyer til en overskridelse af loven, er ikke muligt at konkludere på ud fra ovenstående. Det synes dog at være interessant, at interviewpersonerne i større eller mindre omfang kan relatere til en ikke legal form for berigelse. Omvendt vil tanken måske ikke være fjern for de fleste, såfremt de følte sig truet på deres eksistensgrundlag. Om ikke andet illustrerer dette en potentiel negativ samfundsmæssig konsekvens af den diskuterende politik, som kan tages med i overvejelserne, når der diskuteres økonomiske incitamenter for denne gruppe. Først og fremmest tolkes dette dog som en illustration af, at denne gruppe ikke nødvendigvis har et valg i forhold til, hvorvidt de kan og vil arbejde. Dermed kan der være risiko for, at økonomiske sanktioner måske

blot skubber dem endnu længere væk fra arbejdsmarkedet, som diskuteret ovenfor, og potentielt ud i en desperat situation, fordi egenforsørgelse på legal vis netop ikke vurderes som en mulighed.

Uudnyttet arbejdspotentialer

De tre respondenter er således enige i, at kontanthjælpsydelsen ikke er for høj, og at det således derfor ikke er lukrativt at være på ydelsen frem for at arbejde. Dette til trods er de alle kommet med udtalelser, der kan pege i retningen af, at de har et uudnyttet arbejdsmarkedspotentiale. Interviewpersonerne har i forbindelse med spørgeskemaundersøgelsen, med svingende interval, vurderet sig i stand til at arbejde et vist antal timer ugentligt, men ingen af dem anvender disse timer på det ordinære arbejdsmarked, ej heller fuldt ud i aktiveringsøjemed. Interviewpersonerne har således udtrykt følgende i forhold til den selvvaluerede arbejdssevne:

"De har sat mig ned på fire timer om ugen. Og det irriterer mig faktisk, at jeg kun må arbejde så lidt som jeg gør. Det er efter, jeg har fået konstateret det der BDS, før der arbejde jeg faktisk 20 timer om ugen, og nu er jeg sat ned på fire. Og det skal siges, at der hvor jeg er i praktik, der er de virkelig omgængelige, og der har jeg ingen problemer. Hvis jeg ringer og melder mig syg, så gør det ikke noget. Det kan godt ske, at jeg skal være der fire dage om ugen, men kommer jeg kun tre, så gør det ikke noget. De er glade, når bare jeg kommer og giver en hånd med, og så vil jeg jo gerne arbejde altså. Og jeg har altid gerne ville arbejde. Jeg trives jo bedst, når jeg arbejder." (Interview 2)

"Nej det gør jeg ikke. Overhovedet ikke. Jeg er lige blevet udredt af en psykiater, og det de er kommet frem til der er, at jeg skal gå til psykolog det næste år og koncentrere mig om det. Jeg sad også længe med spørgsmålet, og syntes det er svært. Nogle uger kan jeg måske godt arbejde og andre kan jeg ikke. Jeg skal have bearbejdet mit hoved og alle de ting, jeg har fået proppet ind. Før i tiden har jeg bare arbejdet og kørt på, men har også nået en alder, hvor jeg godt ved, at det kan jeg ikke blive ved med. Jeg bliver nødt til at arbejde på alle de hårde ting, jeg har været igennem i mit liv. Så jeg bliver nødt til at tage mig tiden til at sige, at det er okay, at jeg ikke skal noget, men fokusere på mit hoved." (Interview 1)

"(...) Jamen altså man kan sige, at jeg har været i en del arbejdsprøvninger, har gjort en del for kommunen igennem de sidste syv år. Jeg har ikke været stabil, fordi det har været for meget for mig. Men har alligevel gjort en hel del.(...) Men nogen gange får jeg det meget meget dårligt psykisk. Men jeg føler nu, at jeg er rimeligt godt i gang. Jeg får lidt at spise hver dag, og det der basic er begyndt at køre igen og er jo begyndt

til sådan noget ryg noget.(..) Det eneste som er, hvor meget jeg kan arbejde er lidt svært, for jeg er meget syg. Jeg skal passe på, fordi jeg er meget syg.” (Interview 3)

Interviewpersonerne udnytter således ikke deres egen vurderede arbejdskompetence fuldt ud og ikke i en sådan grad, at kontanthjælpsydelsen bliver supplerende. En ting er, at der under interview 2 og interview 3 tilsyneladende ikke bliver skelnet imellem ordinært arbejde og aktivering. En anden og væsentligere iøjnefaldende observation er, at deres egenvurderede arbejdsmarkedsevne ikke er statisk, og at de alle efterlyser en større fleksibilitet, både via jobcenteret men også på arbejdsmarkedet. Som også påpeget og diskuteret i et tidligere afsnit, så problematiseres således systemets manglende evne til individuel hensyntagen. Det kan tolkes, at netop større fleksibilitet og individualisering ville kunne udnytte et eventuelt arbejds potentiale hos modtagerne bedre. Eksempelvis er nedenstående udtalt under interview 3.

”(...)jeg kunne tænke mig at prøve at starte at arbejde et par timer om ugen for eksempel, og kan jeg være stabil der så må man gerne tvinge mig. Sådan syntes jeg det skal gøres. Men det kommunen gør er, at de sender ud i alt for mange timer, og så bliver man dårlig og slidt. Man føler man ikke kan klare noget, er dårlig og det tager længere tid at komme tilbage.” (Interview 3)

I ovenstående ligges der i interview 2 endvidere vægt på, at hun i hendes nuværende aktivering oplever en forståelse i forhold til, at hendes arbejdssevne er svingende: *”De er glade, når bare jeg kommer og giver en hånd med”*. Dette tolkes at have en positiv indvirkning på hendes samlede egenvurdering, da denne positive attitude bevirker en øget arbejds vilje: *”(...)så vil jeg jo gerne arbejde altså”*.

Også under interview 1 tolkes det, at en øget fleksibilitet ville påvirke den selv vurderede arbejdssevne: *”Jeg sad også længe med spørgsmålet, og syntes det er svært. Nogle uger kan jeg måske godt arbejde og andre kan jeg ikke”*. Det samme kan formodes at gøre sig gældende under interview 2.

I interview 3 bliver der lagt vægt på, at hun gerne vil føle sig stabil, inden hun presses op i tid, da hun ellers føler det som et nederlag: *”Føler man ikke kan klare noget, er dårlig”*. Det kan dog forestilles, at en øget fleksibilitet og en legalisering af et ikke statisk fremmøde, ligeledes vil fremme arbejdssevnen, da der således ikke skal kæmpes med en følelse af frustration og nederlag fra manglende evne til at opfylde krav. Derudover er det muligt, at en bedre udnyttelse af de

perioder, hvor interviewdeltagerne rent faktisk har overskud til at arbejde, ville kunne øge deres samlede arbejdsdeltagelse. Dette holdes op imod den omvendte (og måske aktuelle?) situation, hvor det er hensynet til de uger, hvor de i ringest grad føler sig i stand til at arbejde, som er bestemmende for deres ugentlige tildeling af aktiveringsmæssige timer. Her synes det muligt at forestille sig, at et mere fleksibelt system ville kunne udnytte kontanthjælpsmodtagerens potentielle arbejdsevne bedre til gavn for både modtager og samfund.

Mistroiskhed og udnyttelse af systemet

De tre respondenter har under interviewene alle givet udtryk for en mistroiskhed i forhold til, at nogle modtagere af kontanthjælpsydelsen ikke er berettiget hertil, og at der således i enkelte tilfælde sker en udnyttelse af systemet. Der er samtidig oplevet et ønske om at forsvare deres ret til ydelsen og de pointerede, at dette ikke var tilfældet for dem. Dette er kommet til udtryk via udtalelser som:

"Men jeg ved, at der er mange, der gerne vil blive i systemet, men jeg vil bare gerne ud af det." (Interview 2)

"Men kommunen tror nok tit, at der er mange, der udnytter systemet. Og det er der måske også desværre en og anden, der gør. Men det gør jeg ikke." (Interview 3)

Under interviewene er modtagelsen af kontanthjælpsydelsen også blevet retfærdiggjort på anden måde:

"Før i tiden har jeg bare arbejdet og kørt på, men har også nået en alder, hvor jeg godt ved, at det kan jeg ikke blive ved med. Jeg bliver nødt til at arbejde på alle de hårde ting, jeg har været igennem i mit liv. Så jeg bliver nødt til at tage mig tiden til at sige, at det er okay, at jeg ikke skal noget, men fokusere på mit hoved." (Interview 1)

"Så må vi arbejde os til døde. Men det kan jeg jo heller ikke." (Interview 2)

"Jeg vil gerne ud og arbejde ud og lave noget, jeg vil gerne lave noget." (Interview 3)

"Jeg elsker jo Danmark og vil så gerne gøre noget for Danmark." (Interview 3)

Katzenelson (1994) henviser til, at der findes et normpres, og at forestillingen om, hvilke positive eller negative sanktioner, der knytter sig hertil, kan have en betydning for, hvilken og hvordan en holdning kommer til udtryk. Det er muligt, at en normforestilling har haft en betydning for

ovenstående, da der samtidig under hvert interview, er sporet det, der kan kaldes økonomiske spekulationer, hvilket blandt er kommet til udtryk i udtalelser som:

"(..)sort arbejde, jeg har da gjort rent en gang i mellem." (Interview 1)

"Hvis jeg kommer ud og arbejder et par timer, så bliver jeg bare trukket." (Interview 3)

"(...)de skærer i min kontanthjælp, så det svarer til, at vi kun har to bistand. Hvorfor skulle min mand så arbejde? Hvorfor skal han bruge benzinpenge på at køre frem og tilbage. Der er jo ingen grund til, at han arbejder overhovedet. (...)uanset hvilket arbejde, så hvis den ene er på bistand, så kan man ikke tjene mere end det, der svarer til to bistand." (Interview 2)

Interviewperson 2 fortsætter endvidere og fortæller, at hun og hendes mand har tænkt på at lade sig skille, således mandens løn ikke spiller ind på loftet for deres fælles indkomst:

"Så derfor kan det faktisk være, at vi bliver nødt til at gå fra hinanden." (Interview 2)

Ud fra dette kan tolkes, at rationalitet til en hvis grad overvinder arbejdsmoral og følelsen af forpligtigelse til at forsørge sig og sine. Dette er yderligere interessant, da det i modsætning til ovenstående indikerer, at økonomiske incitamenter spiller en rolle for modtagerne, og derfor alligevel potentielt vil have en effekt på deres arbejdsmarkedsdeltagelse. At det pågældende arbejdsmarkedspotentiale muligvis ikke udnyttes i dag, kan ses som en kontrast til Albrekt Larsen (2003), der finder, at danskernes ikke-økonomiske arbejdsmotivation er blandt de højeste i verden.

En løsning om at spekulere i at ophæve sit forhold kan dog også betegnes som en desperadocoping (Müller mfl. 2010:13), og er således måske snarere et udtryk for et økonomisk pres end et optimalt lystpræget valg.

Helbredsmæssige konsekvenser

Der er under interviewet spurgt ind til, hvilke konsekvenser det vil have for interviewpersonernes helbred, såfremt de skulle arbejde mere, end de selv vurderede sig i stand til. Hertil har de svaret følgende:

"Det vil have de konsekvenser, at jeg vil føle mig enormt stresset over det, fordi jeg ikke vil komme alle dage. Så det vil blive en dårlig samvittighedsfølelse og en nederlagsfølelse, som jeg ikke synes, jeg har brug for lige nu." (Interview 1)

"Så ville det gå ud over ryggen. Ja det ville jeg finde svært, for så skulle jeg tage flere piller, og jeg hader piller. Jeg er ikke rigtig til stede, når jeg tager mine piller, og jeg kan ikke lide ikke rigtig at være ordentligt til stede, når jeg har mine børn." (Interview 2)

"Så vil jeg tage livet af mig selv. Jeg er så syg. Det har jeg prøvet flere gange. Det kan jeg slet ikke. Det skal være ud fra egen formåen. (...) Kommunen skal lære, at man ikke må presse handicappede, og at man ikke må stjæle penge fra handicappede. Men kommunen tror nok tit, at der er mange, der udnytter systemet. Og det er der måske også desværre en og anden, der gør. Men det gør jeg ikke. Jeg bliver nødt til ikke at blive presset, nødt til at arbejde ud fra min egen arbejdskompetence." (Interview 3)

Med afsæt i Katzenelseon (1994) er det især den emotionelle komponent, som kommer til udtryk i ovenstående udtalelser, hvor vægten ligges på, hvilken negativ indflydelse tvungen merarbejde vil få. De begrundes dette med en viden om, hvilket udfald det pres vil have, og der kan således knyttes både den kognitive og den konative komponent på. De tre komponenter kan ses som et parameter i forhold til holdningens styrke, og der tolkes her at være tale om stærke holdninger. Interviewpersonerne synes således klare i deres egenvurdering af, hvorvidt de ville være i stand til at håndtere et øget pres i forhold til deres egenvurderede arbejdsformåen, hvor de alle peger på, at det vil have negative konsekvenser for deres helbred. Det tolkes dog samtidig, at det især er det psykiske pres, som problematiseres og fylder hos interviewpersonerne. Med andre ord er det hårdt for dem, hvis de ikke føler at kunne leve op til de forventninger og krav, der stilles. Det tolkes endvidere, at det især er denne mulige nederlagsfølelse, der synes at fylde hos dem. At de ikke kan leve op til de krav, der stilles, kan med Bourdieus terminologi beskrives som manglende kapital eller uforenelig habitus i forhold til at indgå på de foranledigede felter.

Der kan igen ligeledes trækkes en parallel til Ejrnæs mfl. (2010) i forhold til, at mennesker med knappe ressourcer kan opleve modløshed, når de ikke kan leve op til de stillede krav. Dette kan endnu engang tale for, at øget fleksibilitet hos jobcentrene og på arbejdsmarkedet kan have en positiv indvirkning på det egenvurderede arbejdsmarkedspotentiale.

Hvad skal der til, før du ikke længere modtager kontanthjælp?

Afslutningsvis i interviewene er der spurgt ind til, hvad de vurderer, der skal til, før de ikke længere modtager kontanthjælp. Hertil har de svaret:

"Ja det er udredning og få styr på mit hoved. Jeg syntes ikke, at jeg sådan har noget, altså jeg har jo ikke noget fra min fortid, hvor jeg ikke kan arbejde eller gå i skole. Men altså som også psykiateren sagde, at hvis jeg havde gået endnu længere, så havde det sat sig som noget depression. Så det er godt der bliver kigget på det nu, så jeg forhåbentligt aldrig ender i det her system igen. Det syntes jeg også, at de skulle blive noget bedre til at se, hvis altså at de vil slippe for at se folk igen." (Interview 1)

"Den rigtige hjælp i stedet for jobprøvning på jobprøvning på jobprøvning. Men ved ikke om det kan være uddannelse, men jo uddannelse, hvis man kunne tage en sådan på en ydelse svarende til kontanthjælp." (Interview 2)

"Jeg har en personlighedsforstyrrelse, og så er jeg meget skrøbelig. Jeg ville helst fleks, men ved ikke helt, hvad det indebærer. Og er bange for, at de siger, så nu har du fleks, og så skal du bare ud og arbejde og ud og stå til rådighed. Og det kan jeg jo ikke altid, når jeg er syg. Det er sådan en fin balance, for jeg vil også gerne arbejde et par timer. Så jeg ved ikke om det er bedst, om jeg bare blev pensionist." (Interview 3)

I ovenstående udsagn peger den emotionelle komponent i negativ retning, hvad angår den hjælp, de har modtaget. De synes dog ikke at kunne nævne specifikke tiltag i forhold til, hvilken hjælp de ville foretrække i stedet.

Det tolkes således ud fra ovenstående, at interviewpersonerne ikke har oplevet den rigtige hjælp. Som det også blev påpeget i et tidligere afsnit, tolkes det, at de ikke vurderer at have fået den individualiserede hjælp, som de mener at have behov for, eller at dette i bedste fald har taget meget lang tid: *"Nu er der endelig sat noget i gang, men det har taget syv år, syv år af mit liv."* (Interview 3). Det er muligt, at et øget fokus på og udredning af den enkeltes specielle situation, herunder afdækning af hvilke problemer og behov vedkommende har, vil kunne afkorte vejen tilbage til arbejdsmarkedet. Hvad der i praksis vil være mest hensigtsmæssigt og vise sig mest effektivt, er dog et mere kompleks spørgsmål end som så, hvilket også kommer til udtryk gennem interviewene, hvor informanterne selv har vanskeligt ved at konkretisere dette. Her tolkes dog, at de tre interviewpersoner føler et yderligere behov for, at der tidligt i forløbet laves en individuel udredning og handles i tråd hermed.

5.3.1 Opsummering

Det tolkes ud fra det samlede interviewmateriale, at informanterne har oplevet en mangel på forståelse for deres individuelle situation og en ageren herefter. De har således alle oplevet en frustration i forhold til, at de har skullet igennem en længere periode, hvor de selv har følt sig ansvarlig for både bearbejdelse og håndtering af deres respektive problematikker. Som resultat heraf har de oplevet sig selv som værende fanget i kontanthjælpssystemet i længere tid end nødvendigt. Interviewpersonerne holder ikke udelukkende jobcentrene ansvarlige for manglen på hjælp, men bebrejder ligeledes lange ventetider, manglende udredning og socioøkonomiske forhold. De oplever alle en stram økonomi og økonomiske afsavn som følge heraf. De vurderer i forlængelse heraf ikke, at ydelsen er for høj. Det tolkes således, at det ikke er grundet manglende økonomiske incitamenter, at interviewpersonerne ikke er i arbejde. Alligevel tolkes de økonomiske incitamenter at have en betydning herfor i og med, at der på den ene side er et økonomisk incitament til at arbejde, da de alle oplever økonomiske afsavn. På den anden side er der udtalelser, der indikerer, at det ikke kan svare sig at arbejde enkelte timer, da dette således blot modregnes i kontanthjælpsydelsen. Dette tyder på, at der i en eller anden udstrækning, forekommer rationelle incitamentsprægede overvejelser.

I forhold til interviewpersonernes egenvurdering tolkes der at være et arbejdsmarkedspotentiale, som ikke udnyttes til fulde. De har alle en egenvurdering af, at de alle ville kunne arbejde om end i det ene tilfælde kun minimalt. Dette til trods er der ingen af dem, der udnytter disse timer fuldt ud hverken på det ordinære arbejdsmarked eller i aktiveringsøjemed. En faktor, der tolkes at spille ind på dette forhold, er det problematiske i, at ingen af dem på nuværende tidspunkt kan være stabile. Derfor synes det oplagt, at en større fleksibilitet vil øge udnyttelsen af deres arbejdsmarkedspotentiale.

Dette støttes op af interviewpersonernes egne vurderede helbredskonsekvenser, ved en arbejdsmæssig overeksponering. Det tolkes nemlig herudfra som værende deres manglende evne til et stabilt fremmøde, der udløser deres oplevede problematikker. Dette forstået på den måde, at et fravær til dels kan opleves som en nederlagsfølelse, men at der samtidigt også kan peges på en problematik i forhold til, at deres arbejdsevne er svingende, hvorfor et stabilt fremmøde ikke er muligt.

5.4 Diskussion af undersøgelsens resultater

Med et teoretisk afsæt i enten rational choice eller Bourdieus praksisteori, tilbydes der to modsatrettede forklaringer. I forhold til rational choice teorien kan der peges på, at en vis form for rationalitet synes at gøre sig gældende. Økonomiske incitamenter syntes således i et vist omfang at påvirke respondenterne i forhold deres vurdering af, hvor mange timer de kan indgå på arbejdsmarkedet. Informanterne supplerede i forhold til dette udgangspunkt, at den manglende gulerod ved at modtage kontanthjælpen som en supplerende ydelse gjorde, at denne mulighed ikke syntes interessant. Dette peger således på, at den individuelle rationalitet spiller ind. Omvendt supplerede informanterne med en viden om, at de besidder en lyst til at arbejde, men at de ikke selv vurderer sig i stand til at leve op til de ressourcer, der påkræves i forhold til at indgå i arbejdsmæssige sammenhænge. Der synes således ikke udelukkende at kunne peges på rationelle valg i forhold til modtagelsen af kontanthjælp. Inddrages Bourdieu, kan en forklaring være, at informanternes ikke har de rette dispositioner i forhold til at indgå i disse sammenhænge. Der kan her blandt andet påpeges to problematiske forhold, hvoraf den ene barriere består i, at informanterne ikke har den nødvendige kulturelle kapital, der er påkrævet i forhold til at indgå i et arbejdsrelateret felt. Der kan omvendt også problematiseres på det strukturelle plan i forhold til, at der i højere og højere grad er påkrævet en uddannelsesmæssig baggrund. Informanterne problematiserer kun flygtigt ved betydningen af deres manglende uddannelsesmæssige udgangspunkt. Men de beskriver, hvorledes de oplever en frustration i forhold til, at de ikke kan leve op til de krav, der implicit ligger i en arbejdsmarkedsdeltagelse såsom faste mødetider og et fast timeantal.

I forhold til betydningen for det sociale arbejde og dennes praksis, kan det på baggrund af ovenstående problematiseres, hvis der politisk tages udgangspunkt i en rationel optik. Dette med afsæt i, at informanterne i forhold til deres specifikke situation fremhæver, at en yderligere tilspidset økonomi vil forværre snarere end at give dem det tiltænkte skub i forhold til at vælge arbejdsmarkedet frem for ledighed. Overordnet set kan der dog heller ikke peges på, at kontanthjælpsydelsen modtages på baggrund af et direkte valg. I spørgeskemaundersøgelsen anser respondenterne generelt ydelsen for at være for lav, og informanterne supplerer med udtalelser om økonomisk knaphed. Rational choice teorien og dennes logikker synes således ikke at kunne stå alene i forhold til forklaringen af, hvorfor der modtages kontanthjælp.

Bourdieu supplerer med en anden anskuelsesmåde, hvor kontanthjælpsydelsen ikke ses som et bevidst valg. Der tilbydes en mere kompleks forklaring, hvor begreberne skal ses i et samspil. Dels kan informanterne ses som manglende både kulturel, social og økonomisk kapital. Mangel på kulturel kapital ses i forhold til manglende uddannelse og en tidligere begrænset tilknytning til arbejdsmarkedet. En tilknytning, der nu i alle fald ligger år tilbage. De har beskrevet en lav grad af økonomisk kapital og et reduceret netværk, hvilket kan tilknyttes den sociale kapital. Kapitalformerne er tilsammen med til at danne dispositionerne i habitus. Både kapitalformerne og habitus er faktorer, som får betydning i forhold til, hvorvidt individet kan indgå på et, i denne sammenhæng, arbejdsrelateret felt.

De to teoretiske afsæts forskellighed fordrer ligeledes forskellige orienterede løsningsforslag. I en rationel optik skal fokus selvsagt være på en øget incitamentsstruktur. I forhold til Bourdieu kan der peges på, at uddannelsesmæssige tiltag kan øge modtagernes kulturelle kapital, og dermed øge mulighederne for indgåelse på arbejdsmæssige felter. Samtidig påpeger Bourdieu, at en given ændring kræver både individuel bevidsthed samt strukturel ændring. Umiddelbart synes det informanterne efterspørger at være en ændring af mødet med den individuelle sagsbehandler, hvor de efterlyser en følelse af at blive taget hånd om, samt mere accept og fleksibilitet i forhold til mødetid, antal timer, fravær og fremmøde. Derfor synes der ud fra modtagernes optik i højere grad at peges på strukturelle frem for aktørprægede indsatser. Den nye kontanthjælpsreform, og dennes øgede fokus på brug af mentorordning, kan synes at være i tråd med informanternes efterspørgsler.

Samtidig synes begge teoretiske tilgange at mangle et aspekt i forhold til, at uanset ønske, lyst, incitament og eventuel tilpasset kapital og habitus, er der et helbredsmæssigt aspekt, der spiller ind. Psykisk sygdom og kroniske smerter forsvinder fx ikke ved hjælp af uddannelse eller strengere økonomi. Det sociale arbejde er således udfordret i forhold til graden af kompleksitet på den ene side og på den anden side en politisk stræben efter at gøre ydelsen midlertidig og genere flere i ordinær beskæftigelse.

Kapitel 6

6.1 Konklusion

Dette speciale er skrevet på Kandidatuddannelsen i Socialt Arbejde, hvorfor valg af emne og interesseområde skal forstås ud fra dette felt. Derudover så er det en personlig interesse og nysgerrighed for beskæftigelsesområdet, dets sammensætning og anskuelsesmåde, der har været afgørende som motivation for mit valg af emne. Beskæftigelsesområdet har igennem de sidste årtier været igennem en forandringsproces, hvor fokus i højere og højere grad er gået fra en passiv til en aktivbeskæftigelsespolitik. En aktiv beskæftigelsespolitik med fokus på aktivering og sanktionering. Dette fokus ligger sig op af en nytteteoretisk optik med fokus på dogmet "det skal kunne betale sig at arbejde". En logik, der ligeledes ligger sig tæt op af en rationel tankegang.

Betragtes sammensætningen af kontanthjælpsmodtagere så er 70 pct. af disse kategoriseret som ikke-arbejdsmarkedsparete. Majoriteten af disse mennesker har altså problemer ud over ledighed. Problemer, der helbredsmæssigt omfatter både det fysiske og psykiske, men ofte også omfatter manglende uddannelse samt sociale og økonomiske problemer. At der for flere af kontanthjælpsmodtagerne vil være tale om komplekse problemstillinger gør det yderligere interessant at undersøge, hvorvidt der reelt er tale om et valg for denne gruppe, hvormed de kan/vil motiveres af en tilgang præget af incitament. Sigtet med dette speciale er således at undersøge, hvilke holdninger de ikke-arbejdsmarkedsparete kontanthjælpsmodtagere har til virkningen af en økonomisk incitamentspræget politik.

For at undersøge ovenstående problemstilling er der metodisk taget udgangspunkt i et mixed method design. Der er således indsamlet 27 spørgeskemaer fordelt på tre jobcentre i to kommuner, og den viden der opnås herfra er suppleret og uddybet igennem tre interviews. Denne metodetilgang har været givtig om end ikke helt uproblematisk. Således kan denne eklektiske tilgang i mellem metode og videnskabsteoretiske fundering ligges til genstand for kritik, og der er ikke enighed omkring, hvorvidt det lader sig gøre at supplere forskellig funderet viden. Afsættet i dette speciale er, at der ved at supplere forskellige metodiske tilgange kan opnås en viden, som kan medvirke til at lukke de huller, som de enkelte tilgange måtte have hver for sig. Tanken er

således at lade de to metodiske tilgange støtte hinanden, hvormed der opnås en bredere viden, end tilfældet ellers ville have været.

Formålet med spørgeskemaundersøgelsen er at indfange respondenternes holdning til virkningen af økonomiske incitamenter. Til dette formål er der valgt en ordinalskala som måleniveau, da denne kan rangordne respondenternes enighed kontra uenighed i forhold til de givne spørgsmål. Der er i forhold til udformningen af selve spørgeskemaet lagt vægt på, at det højest måtte fylde en enkelt side. Dette på baggrund af en bekymring gående på, at spørgeskemaet ikke måtte virke uoverskueligt, og respondenterne derfor skulle opgive fra starten af. En stor udfordring har derfor været at opnå et spørgeskema, der var entydigt, hurtigt at udfylde og forståeligt samtidig med, at jeg opnåede tilstrækkelig information. En anden væsentlig overvejelse har gået på selve udformningen af spørgsmålene. Selve ordvalget er af væsentlig karakter for udfaldet af svarene, hvorfor jeg i udformningen af spørgsmålene har forsøgt at undgå tvetydige ord med henblik på at mindske risikoen for misforståelser. Jeg har ligeledes anvendt en uddybende forklaring af enkelte ord. Dette er ligeledes for at højne respondenternes forståelse af spørgsmålene. Ved hjælp af ordforklaring, simpelt sprogbrug og korte sætninger har jeg således forsøgt at reducere semantiske rum for derved at opnå en ens forståelse af spørgsmålene.

Med hensyn til formidling af spørgeskemaerne er der taget kontakt til i alt syv jobcentre. Heraf har tre har ønsket at deltage. Disse tre jobcentre, er fordelt på to kommuner. De to deltagende kommuner er sammenholdt med hinanden ud fra statiske kendetegn hentet fra www.jobindsats.dk. Kommunerne er sammenlignet ud fra andel kontanthjælpsmodtagere, sammensætning på baggrund af matchkategori samt hvor meget de aktiverer og sanktioner. Denne sammenligning har vist, at den ene kommune tilsyneladende har en tungere sammensætning, hvad angår andelen af modtagere af kontanthjælp. Hvad angår begge kommuner, aktiverer de mere end landsgennemsnittet samtidig med, at de sanktionerer mindre. Sammenholdt med landsgennemsnittet er kommunerne dog ikke statiske outliers i disse sammenhænge, hvorfor fundamentet for udlevering af spørgeskemaerne ikke synes kritisk anderledes end et gennemsnitligt dansk jobcenter.

I forbindelse med besvarelsen af spørgeskemaet var det muligt for respondenterne også at notere sit telefonnummer, såfremt vedkommende ville have interesse i at besvare opfølgende spørgsmål.

Dette var der fire respondenter, der ønskede, hvilket muliggjorde, at der blev foretaget opfølgende interviews.

Interviewene er foretaget på baggrund af en semistruktureret interviewguide. Valget er faldet på en sådan, idet de overordnede spørgsmål er forhåndsdefineret på baggrund af analysen af spørgeskemadataene, men med et samtidigt ønske om, at det i en vis udstrækning er muligt at vige fra interviewguiden. Interviewguiden har således skulle sikre en vis struktur, hvor de forhåndsbestemte emner berøres; dog i kombination med en vis form for fleksibilitet. Interviewguiden er forsøgt sammensat således, at et interviews varighed ligger omkring 20 minutter. Sigtet med interviewene har været at opnå en dybere forståelse af specialets overordnede emne, og det har således været sigtet at indfange informanternes holdning til virkningen af økonomiske incitamenter. Spørgsmålene er forsøgt udformet som åbne spørgsmål. Eksempelvis spørgsmål, som indledes med "*Hvad mener du om...?*", da denne type af spørgsmål er hensigtsmæssige i forhold til at indfange holdninger og værdier.

De fire personer, der har videregivet deres kontaktoplysninger, er alle forsøgt kontaktet, og det er lykkedes at oprette kontakt til tre af dem. Selve interviewene er foretaget telefonisk, og de er optaget med diktafon. Valget om, at interviewene foretages telefonisk, er foretaget på baggrund af en vurdering af, at informanterne skal have mulighed for at fremstå så anonymt i undersøgelsen som muligt. Samtidig undgås, at undertegnede ansigtsmimik og gestikulation påvirker informanternes svar. Interviewene er efterfølgende transskriberet, da der i analysen ønskes at anvende citater.

Selve analysen af den indsamlede empiri er foretaget adskilt, og analysen af spørgeskemadataene er foretaget først. Dette er sket med afsæt i en nytteteoretisk optik, og der er drages paralleller til den eksisterende forskning.

Fordelingen af spørgeskemadataene har været således, at lidt over halvdelen er udfyldt af kvinder, og de fleste respondenter findes i aldersgruppen 31-40 år. Ud over ledighed svarer halvdelen af respondenterne, at fysiske helbredsmæssige problemer er den væsentligste årsag til modtagelsen af kontanthjælpsydelsen og knap halvdelen opgiver psykiske problemer som hovedårsagen. Knap en fjerdedel angiver manglende uddannelse og kvalifikationer som den væsentligste årsag. Med

hensyn til kontanthjælpsydelsens varighed har ni respondenter modtaget ydelsen i under to år, mens de resterende 18 respondenter har modtaget kontanthjælp i minimum to år.

Respondenternes egenvurderede arbejdsduelighed viser, at 18 ud af 27 kan arbejde seks timer eller mere ugentligt. Heraf har knap halvdelen vurderet sig selv i stand til at arbejde 16 timer eller mere per uge. Såfremt respondenterne blev presset på deres forsørgelsesgrundlag, ville 13 ud af 27 arbejde ud over deres selv vurderet arbejdsduelighed i enten "høj" eller "nogen grad", mens yderligere 5 respondenter ville gøre dette i "mindre grad". Samtidig svarer stort set alle, at et arbejdsmæssigt antal timer ud over deres egen vurderede arbejdsduelighed ville have negative helbredsmæssige konsekvenser. I forhold til kontanthjælpsydelsens størrelsesorden anser henholdsvis tolv og fem respondenter ydelsen som værende "for lav" eller "alt for lav", hvorimod de resterende 10 anser den for at være "tilpas". Alle er dog enige i, at såfremt ydelsen blev sænket med 1500 kr. pr. måned, ville de have svært ved at få råd til basale ting.

Anden del af analysen er baseret på tre interviews. I tråd med den meningsfortolkende analysemetode, er interviewudsagnene struktureret under emner. Interviewene er først holdt op i mod Katzenelsons holdningsbidrag, som tager udgangspunkt i en komponentiel tredeling. Der er herefter ligeledes taget udgangspunkt i et nytteteoretisk blik, og som modspil hertil inddrages endelig Bourdieus praksisteori, hvor hovedfokus har været på begreberne habitus og symbolsk vold.

Overordnet efterlyser informanterne en vedvarende sagsbehandler relation, hvor der individuelt bliver taget hånd om deres problematikker. Som modsvar til en oplevelse af manglende hjælp, har informanterne også tilkendegivet en bevidsthed omkring et eget ansvar. Det ytres dog at være problematisk at generer ressourcerne hertil.

I forhold til kontanthjælpsydelsens størrelse er informanterne enige om, at ydelsen ikke er for høj, ligesom de finder sig berørte af økonomiske afsavn. Informanterne peger således på, at der er økonomiske incitamenter til stede. I forhold til brugen af økonomiske sanktioner er informanterne enige om, at det for deres situation ikke ville have den ønskede effekt. De afviser dog ikke muligheden for, at det kunne have en ønsket effekt over for andre. For informanternes eget vedkommende begrundes manglende virkning med mangel på ressourcer til generelt at tage hånd om sig selv i dagligdagen, hvormed det at passe et job eller leve op til forpligtigelser overfor

jobcentret synes uoverkommeligt. Til dette siger nytteteorien, at når økonomiske sanktioner ikke har den ønskede effekt, skyldes det, at modtagerne træffer (eller kan træffe) et valg om ikke at leve op til de opstillede krav. Her synes det dog nærliggende, at det for nogle kontanthjælpsmodtagere måske i højere grad handler om, at de ikke magter at efterleve sådanne krav, selvom de måtte have et ønske herom. I forhold til sanktionering ligger informanternes udtalelser sig således op af Ejrnæs mfl. (2010), hvor fokus er på, at ressourcestærke borgere vil have en større positiv effekt af økonomiske incitamenter.

Der blev under spørgeskemaundersøgelsen gjort opmærksom på, at et øget økonomisk pres kunne føre til berigelseskriminalitet. Dette er således forsøgt nærmere belyst under interviewene. Interviewpersonerne beskrev her, at de i større eller mindre omfang kunne relatere til en ikke legal form for berigelse. Dette kan illustrere, at der er en potentiel negativ samfundsmæssig konsekvens af den diskuterende politik, som kan tages med i overvejelserne, når der diskuteres økonomiske incitamenter for denne gruppe. Først og fremmest tolkes dette dog som en illustration af, at denne gruppe ikke nødvendigvis har et valg i forhold til, hvorvidt de kan og vil arbejde. Dermed kan der være risiko for, at økonomiske sanktioner måske blot skubber dem endnu længere væk fra arbejdsmarkedet og potentielt ud i en desperat situation, hvor egenforsørgelse på legal vis ikke vurderes som en mulighed.

Ligesom flertallet i spørgeskemaundersøgelsen har informanterne også med svingende interval vurderet sig i stand til at arbejde et vist antal timer ugentligt. Ved adspørgelse anvendes disse timer dog ikke på det ordinære arbejdsmarked, ej heller fuldt ud i aktiveringsøjemed. Dette skyldes især en ikke-statisk arbejdsevne hos informanterne. Fast mødetid og et fast antal arbejdsmæssige timer vurderes således at have en negativ indflydelse på den egenvurderede arbejdsevne, hvorimod større fleksibilitet og individualisering formodentlig ville kunne udnytte et eventuelt arbejds potentiale hos modtagerne bedre. Dette begrundes med, at kontanthjælpsmodtageren formentlig i mindre grad vil skulle kæmpe med en følelse af frustration og nederlag som følge af en manglende evne til at opfylde de opsatte krav. Derudover er det muligt, at en bedre udnyttelse af de perioder, hvor interviewdeltagerne rent faktisk har overskud til at arbejde, ville kunne øge deres samlede arbejdsdeltagelse.

Uden eksplicit at være blevet spurgt her om, har alle informanter pointeret, at der måske er nogen, der modtager en kontanthjælpsydelse uden reelt at være berettiget hertil. Men alle understreger de også, at dette ikke er tilfældet for dem. Samtidig har de dog alle givet et udtryk for økonomiske spekulationer i forhold til, at det ikke kan betale sig for dem økonomisk at arbejde få timer, da dette blot bliver modregnet i deres kontanthjælpsydelse. Ligeledes har den ene informant oplyst, at hun og hendes mand har overvejet at lade sig skille, for derved at undgå at hendes kontanthjælpsydelse reduceres af hans indkomst. Ud fra dette kan tolkes, at rationalitet til en hvis grad overvinder arbejdsmoral og følelsen af forpligtigelse til at forsørge sig og sine. Dette er yderligere interessant, da det i modsætning til ovenstående indikerer, at økonomiske incitamenter spiller en rolle for modtagerne, og derfor alligevel potentielt vil have en effekt på deres arbejdsmarkedsdeltagelse. At de pågældende informanternes arbejdsmarkedspotentiale muligvis ikke udnyttes i dag kan ses som en kontrast til Albrekt Larsen (2003), der finder, at danskernes ikke-økonomiske arbejdsmotivation er blandt de højeste i verden.

En løsning om at spekulere i at ophæve sit forhold kan dog også betegnes som en desperadocoping (Müller mfl. 2010:13), og er måske snarere et udtryk for økonomisk pres end et optimalt lystpræget valg.

I spørgeskemaet har respondenterne tilkendegivet, at et øget antal arbejdsmæssige timer i forhold til deres egen vurdering ville have negative helbredsmæssige konsekvenser. Dette har således været ønsket uddybet under interviewene. Informanterne fortæller i forlængelse heraf, at det især er det psykiske element i forhold til ikke at kunne leve op til de forventninger og krav, der stilles, og det tolkes, at det især er denne mulige nederlagsfølelse, der synes at fylde hos dem. At de ikke kan leve op til de krav, der stilles, kan med Bourdieus terminologi beskrives som manglende kapital eller uforenelig habitus i forhold til at indgå på de foranledigede felter. Der kan ligeledes drages en parallel til Ejrnæs mfl. (2010) i forhold til, at mennesker med knappe ressourcer kan opleve modløshed, når de ikke kan leve op til de stillede krav. Dette kan igen tale for, at øget fleksibilitet hos jobcentrene og på arbejdsmarkedet kan have en positiv indvirkning på det egenvurderede arbejdsmarkedspotentiale.

Informanterne har under interviewene givet udtryk for, at de ikke føler at have modtaget den rigtige hjælp under deres kontanthjælpsforløb. De har dog svært ved præcist at sætte fingeren på,

hvorledes det bedst mulige scenarie ville være. Det påpeges dog, at en tidlig individuel stillingtagen til lige netop deres problematikker samt en indsats indrettet herefter ville være ønskværdig. Ligeledes nævnes uddannelse uden økonomisk nedgang som ønskværdigt.

Litteraturliste

Andersen, Heine (2004): *"Sociologi- en grundbog til et fag"*. Hans Reitzels Forlag

Bjerg, Ole og Kaspar Villadsen (2006): *"Sociologiske metoder- fra teori til analyse i kvantitative og kvalitative studier"*. Forlaget Samfundslitteratur

Bryman, Alan (2004): *"Social research methods"*. Oxford university press

Bryman, Alan (2006): *"Integrating quantitative and qualitative research: How is it done?"*.
Qualitative research, 6 (1), 97-113

Caswell, Dorte, Henrik Lindegaard Andersen, Matilde Høybye-Mortensen, Anna May Markussen og Sille Lundfos Thuesen (2011): *"Når kassen smækkes i. Analyser af økonomiske sanktioner over for kontanthjælpsmodtagere"*. AKF

Caswell, Dorte og Matilde Høybye-Mortensen (2011): *"Så smækker vi kassen i! Sanktion som redskab i kommunernes håndtering af kontanthjælpsmodtagere"* i tidsskrift for arbejdsliv. 13. årg. nr. 4.

Clement, Sanne Lund og Jan Holm Ingemann (2007): *"Statistik i praksis- om at anvende statistik i tilknytning til det problemorienterede projektarbejde"*. AAU

Clement, Sanne Lund og Jørgen Goul Andersen (2006): *"Ledighed og incitament- hvad ved vi?"*
En forskningsoversigt udgivet af CCWS

Danmarks Riges Grundlov nr. 169 5. juni 1953

Danmarks Statistik (2011): *"Offentlig forsørgelse, 16-64"* udgivet af Danmarks Statistik. Pdf-udgave kan hentes på www.dst.dk/publ/OffentligForS

Ejrnæs, Morten, Henning Hansen og Jørgen Elm Larsen (2010): *"Levekår og coping- Ressourcer, tilpasning og strategi blandt modtagere af de laveste ydelser"*, CASA

Enderud, Harald (1986): *"Hvad er organisations-sociologisk metode? Den 3die Bølge i metodelæren"*. Samfundslitteratur

Eskelinen, Leena og Søren Peter Olesen (2010): *"Beskæftigelsesindsatsen og dens virkninger set fra kontanthjælpsmodtagernes perspektiv"*. AKF

Finansministeriet (2011): *"Aftaler om finanslov 2012"*. Finansministeriet

Graversen, Brian Krogh og Kirsten Tinggaard (2005): *"Løft over ydelser. Evaluering af løftet over ydelser til kontanthjælpsmodtagere"*. Socialforskningsinstituttet

Hagen, Roar (2003): *"Rational Choice"* i Heine Andersen og Lars Bo Kaspersen *"Klassisk og moderne samfundsteori"*, Hans Reitzels Forlag

Hansen, Mikkel Bo, Marie Dam Mortensøn og Anders Rosdahl (2006): *"Arbejdsmarkedsparat eller ej?"*. Socialforskningsinstituttet

Hylgaard, Kirsten (2006): *"Videnskabsteori - en grundbog til de pædagogiske fag"*. Roskilde Universitetsforlag

Højberg, Henriette (2004): *"Hermeneutik - forståelse og fortolkning i samfundsvidenskaberne"* i Fuglsang og Olsen: *"Videnskabsteori i samfundsvidenskaberne"*. Frederiksberg: Roskilde Universitetsforlag.

Jensen, Per H. (2005): *"Hvad er velfærd?"* i Per H. Jensen mfl.: *"Velfærdssamfundets fremtid, en kritik og perspektivering af regeringens velfærdskommission – og nogle alternativer"*. Rapport nr. 1, Den Alternative Velfærdskommission.

Jobindsats.dk senest tilgået d. 16.05.2013

Katzenelson, Boje (1994): *"Homo Socius"*. Gyldendal, København

KRAKA (2013): *"Dagpengereformen virker - status efter et halvt år"*. Fonden KRAKA

Kruuse, Emil (2003): *Kvalitative forskningsmetoder – i psykologi og beslægtede fag*. Psykologisk forlag

Kvale, Steinar (1997): *"InterView - en introduktion til det kvalitative forskningsinterview"*. Hans Reitzels Forlag.

Larsen, Christian Albrekt (2003): *"Færre penge, flere i arbejde..."*. Tidsskriftartikel i Social politik nr.3

Lov om en aktiv beskæftigelsesindsats, LBK 415 af 24. april 2013

Lov om en aktiv socialpolitik, LBK 190 af 24. februar 2012

Morse, Janice M. (2003): *"Principles of Mixed Methods and Multimethod Research Design"* i Abbas Tashakkori & Charles Teddlie: *"Handbook of Mixed Methods in Social & Behavioral Research"*. Sage Publications, Inc

Müller, Maja, John Andersen, Morten Ejrnæs og Jørgen Elm Larsen (2010): *"Livet på de laveste ydelser - en kvalitativ undersøgelse om livsbetingelser og copingstrategier"*, CASA

Olsen, Henning (2006): *"Guide til gode spørgeskemaer"*. Socialforskningsinstituttet, 06:11

Olsen, Henning (2008): *"Holder holdninger"*. Akademisk forlag

Prieur, Annick & Carsten Sestoft (2006): *"Pierre Bourdieu. En introduktion"*. Hans Reitzels Forlag

Regeringen (2002): *"Flere i arbejde"*. Beskæftigelsesministeriet

Regeringen (2013): *"Alle kan gøre nytte - et udspil til en kontanthjælpsreform"*.
Beskæftigelsesministeriet

Riis, Ole (2001): *"Metoder på tværs. Om forudsætningerne for sociologisk metodekombination"*.
Jurist- og Økonomforbundets Forlag

Rosdahl, Anders og Kirstine Nærvig Petersen (2006): *"Modtagere af kontanthjælp. En litteraturoversigt om kontanthjælpsmodtagere og den offentlige indsats for at hjælpe dem"*.
Socialforskningsinstituttet

Rosholm, Michael og Michael Svarer (2011): *"Effekter af virksomhedsrettet aktivering i den aktive arbejdsmarkedspolitik"*.

Skipper, Lars (2011): *"Systematisk registerbaseret kortlægning af sundheds-problemerne blandt de svageste kontanthjælpsmodtagere"* AKF, Anvendt KommunalForskning

Appendiks

A1: Spørgeskema

Dette spørgeskema er en del af en undersøgelse fra en specialestuderende ved Aalborg universitet. Besvarelsen er fuldstændig anonym, og vil ikke have indflydelse på din nuværende sagsbehandling i jobcentret. Se eventuelt mere information på bagsiden, hvor der ligeledes er mulighed for at uddybe svarene.

Det tager 2-4 minutter at udfylde spørgeskemaet. Der svares ved at sætte ét kryds pr. spørgsmål – Tak for hjælpen!

Din alder?

Dit køn?

20-30 år	31-40 år	41-50 år	51-60 år	Over 60 år

Mand	Kvinde

Har modtaget kontanthjælp i (medtag kun nuværende periode)?

0-5 mdr.	6-12 mdr.	1-2 år	2-3 år	3-4 år	5-6 år	Over 7 år

Væsentligste årsag til modtagelse af kontanthjælp, ud over ledighed?

Psykisk sygdom	Fysisk sygdom	Misbrug	Manglende uddannelse/kvalifikationer	Andet

Forestil dig, at du **ikke** skulle tage hensyn til eventuelle økonomiske konsekvenser/gevinster, hvor mange timer om ugen vil du så vurdere, at du pt. er i stand til at arbejde (**ikke** husarbejde i eget hjem, pasning af egne børn o.lign)?

0-5	6-10	11-15	16-20	21-25	26-30	Mere end 30

Forestil dig, at du blev presset på dit forsørgelsesgrundlag (du får meget svært ved at betale husleje og købe mad), ville det så tvinge dig til at arbejde mere, end du selv vurderede dig i stand til ovenfor?

I høj grad	I nogen grad	Ved ikke	I lav grad	Slet ikke

Hvis du var tvunget til at arbejde i flere timer end du vurderer dig i stand til, vil det så have negative konsekvenser for dit helbred?

I høj grad	I nogen grad	Ved ikke	I lav grad	Slet ikke

Hvad er din holdning til størrelsesordenen af din nuværende kontanthjælpsydelse?

Alt for høj	For høj	Tilpas	For lav	Alt for lav

Hvor enig er du i følgende udsagn: Hvis min kontanthjælpsydelse blev nedsat med 1500 kr. om måneden ville jeg have meget svært ved at få råd til basale ting såsom husleje og mad?

Enig	Delvist enig	Ved ikke	Delvist uenig	Uenig

Undersøgelsen er anonym. Men hvis jeg må kontakte dig for uddybende spørgsmål, kan du påføre navn og telefonnummer her: _____

(Nedenstående har været angivet på bagsiden).

Information vedr. undersøgelsen

Spørgeskemaets besvarelse, skal anvendes til et speciale på Kandidat uddannelsen i Socialt arbejde, ved Aalborg Universitet. Temaet for undersøgelsen er økonomiske incitamenters betydning for modtagelsen af kontanthjælp - set ud fra modtagernes synspunkt. Emnet er valgt i kølvandet på den nye kontanthjælpsreform, og en tilsyneladende evig debat vedrørende de økonomiske incitamenters betydning.

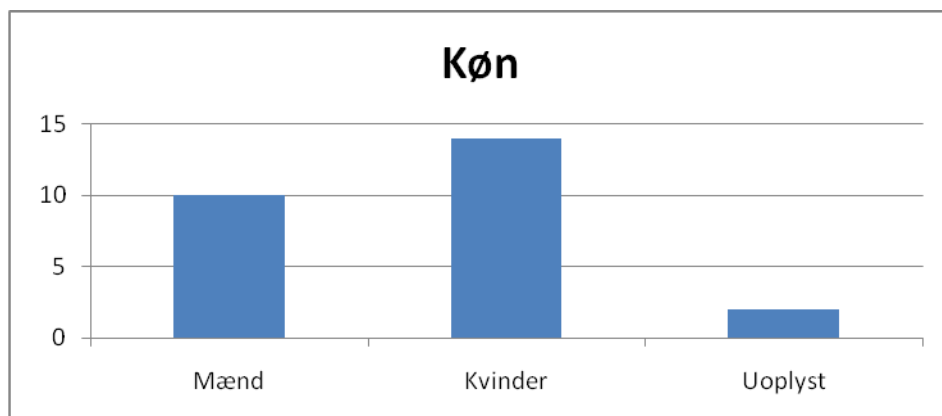
Oplysninger givet under besvarelsen, vil udelukkende blive brugt i anonymiseret form, og kan således ikke ledes tilbage til afsenderen. Det skal ligeledes understreges, at dette IKKE er en undersøgelse der er bestilt af dit lokale jobcenter, og besvarelserne får således ingen indflydelse på den individuelle sagsbehandling.

Deltagelse i undersøgelsen er naturligvis frivilligt, men det er afgørende for undersøgelsen, at så mange som muligt deltager, på forhånd derfor tak for din hjælp!

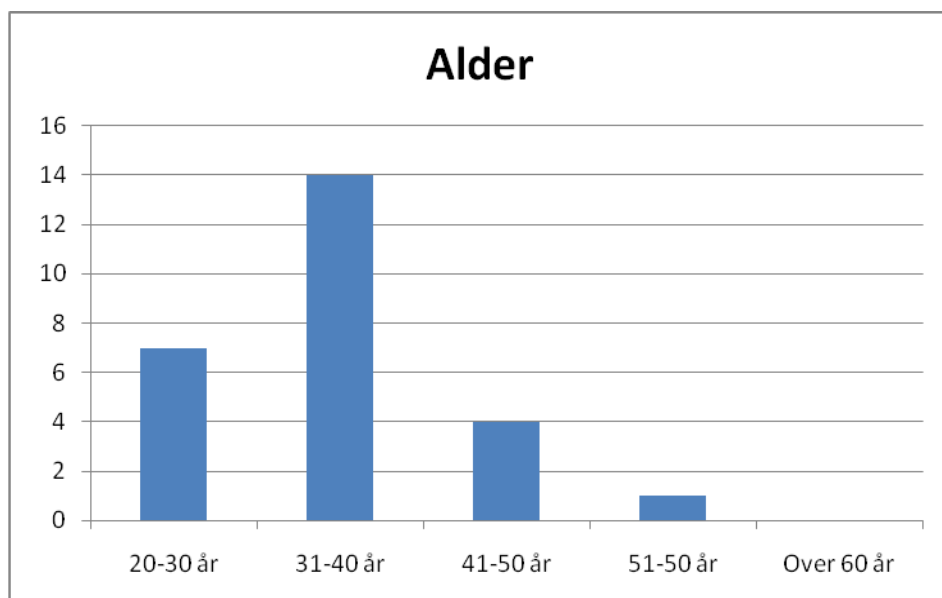
Uddybende svarmuligheder

Såfremt du har uddybende svar til et eller flere af spørgsmålene eller bemærkninger af anden karakter til undersøgelsen, er de velkomne i nedenstående:

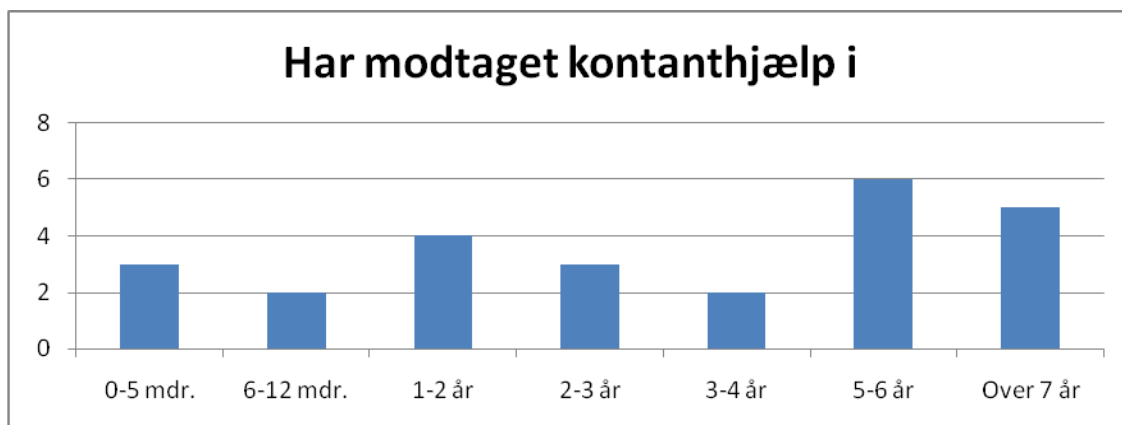
Figur A2: Antal respondenter fordelt efter køn

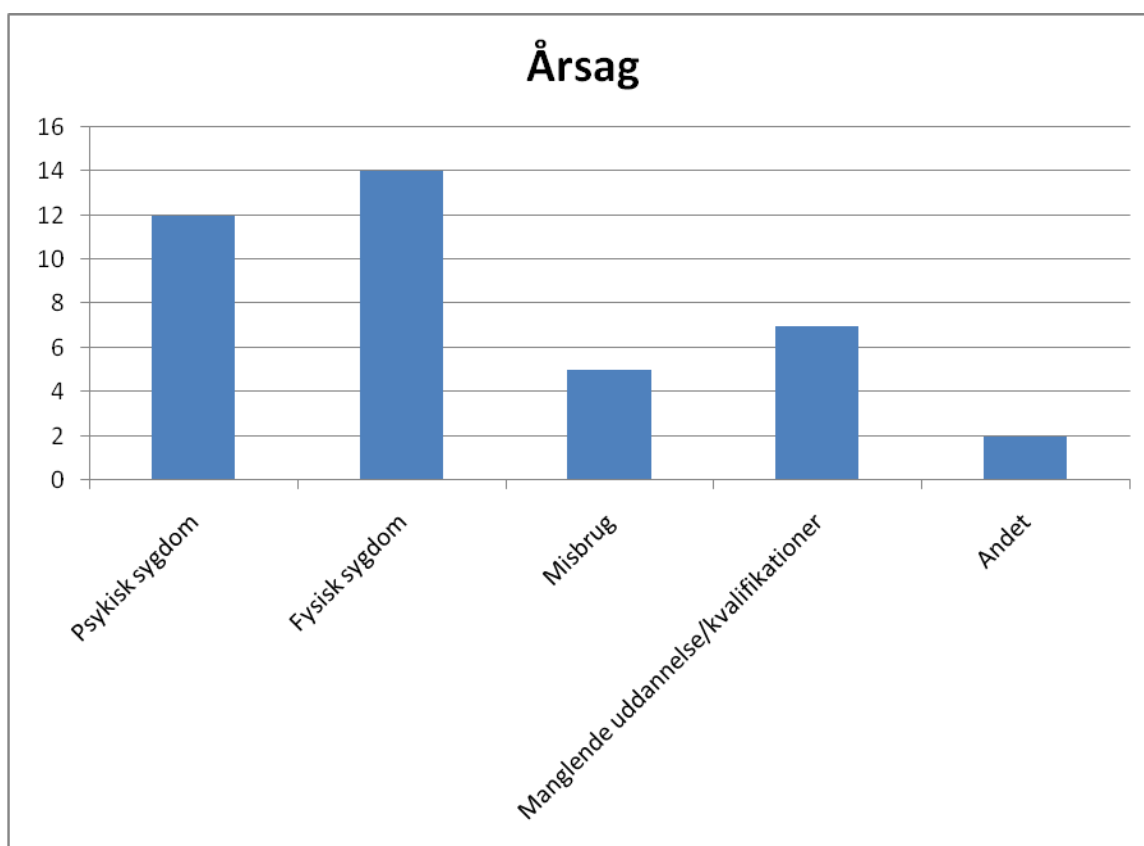
Figur A3: Antal respondenter fordelt efter alder

Figur A4: Antal respondenter fordelt efter ydelsens varighed

Figur A5: Antal respondenter fordelt efter væsentligste årsag til modtagelse af kontanthjælpsydelsen, udover ledighed

A5: Interviewguide

Intro: Dette er en opfølgning på det spørgeskema, du tidligere har besvaret i dit jobcenter. Svarerne vil blive anvendt anonymt, og der er ingen rigtige eller forkerte svar i interviewet, da det er dine holdninger, oplevelser og erfaringer, jeg er interesseret i. Jeg forventer at interviewet højst vil tage 30 minutter.

- Vil du ikke starte med at fortælle lidt om dit kontanthjælpsforløb? *(Fx Hvorfor er du på kontanthjælp? Hvor længe? Har du oplevet at blive sanktioneret? Dine oplevelser af systemet?)*
- Føler du, at du er blevet hjulpet i forhold til de problematikker, der er årsag til, at du modtager kontanthjælp? *(Fx Er du kommet tættere på arbejdsmarkedet? Hvad er der blevet sat i værk? Hvad har hjulpet?)*
- I spørgeskemaet blev du spurgt til, hvor mange timer du selv vurderer dig i stand til at arbejde (og du svarede X- antal timer). Arbejder du pt. disse timer? Hvis nej, hvad er grunden til, at du pt. ikke udnytter de timer på arbejdsmarkedet? *(Fx: lav grad af beskæftigelse inden for specifikke områder? Geografi? Kontanthjælpen muliggør ikke supplerende arbejde? Manglende uddannelse?)*
Og hvad skal der til før at du gjorde det? *(Højere beskæftigelse, mulighed for arbejde tættere på bopæl, bedre mulighed for supplerende arbejde og kontanthjælp?)*
- Hvis du forestiller dig, at du blev tvunget til at arbejde mere end X antal timer, hvilke konsekvenser vurderer du så, at det vil have? *(Fx helbredsmæssigt? Socialt? Hvor alvorligt vurderer du konsekvenserne? Hvordan vil det påvirke din vej tilbage på arbejdsmarkedet, på lang/kort sigt?)*
- Kan du forestille dig, at du vil kunne blive så presset økonomisk, at du vil/ er tvunget til at arbejde mere end de vurderede x antal timer? I så fald, hvor presset skal du blive/ hvor stor skal den økonomiske sanktion være? *(Fx ikke have råd til mad? ikke kunne betale husleje?)*

- I spørgeskemaundersøgelsen er der flere, der har pointeret, at hvis de blev presset økonomisk ville de være tvunget til at begå kriminalitet fremfor at arbejde ud over egen vurderede evne. Hvad tænker du i forhold til dette? *(fx Kan du relatere til dette? Kan du selv forestille dig, at det kunne blive aktuelt?)*

- Politisk har der igennem en årrække været fokus på, at det skal kunne betale sig at arbejde. Og det er i medierne til tider blevet diskuteret, hvorvidt de offentlige ydelser generelt er for høje. Hvad tænker du, når nogen siger, at det ikke kan betale sig at arbejde, fordi kontanthjælpsydelsen er for høj? Kan du mærke et pres i forhold til at blive selvforsørgende igen? I så fald, vurderer du det som et urimeligt pres? Føler du dig mistænkeliggjort?

- Har du prøvet at blive sanktioneret? Hvis ja, for hvad? Og er du blevet sanktioneret for det samme mere end en gang?

- Hvad mener du om brug af sanktioner? *(Er det rimeligt? Tror du, at de har en effekt?)*

- Hvad tænker du, at der skal til, før at du ikke længere modtager kontanthjælp? *(Fx Kan jobcenteret gøre noget? Afhænger det af den medicinske/psykologiske behandling? Permanent forsørgelsesydelse? Bedre arbejdsmuligheder?)*